

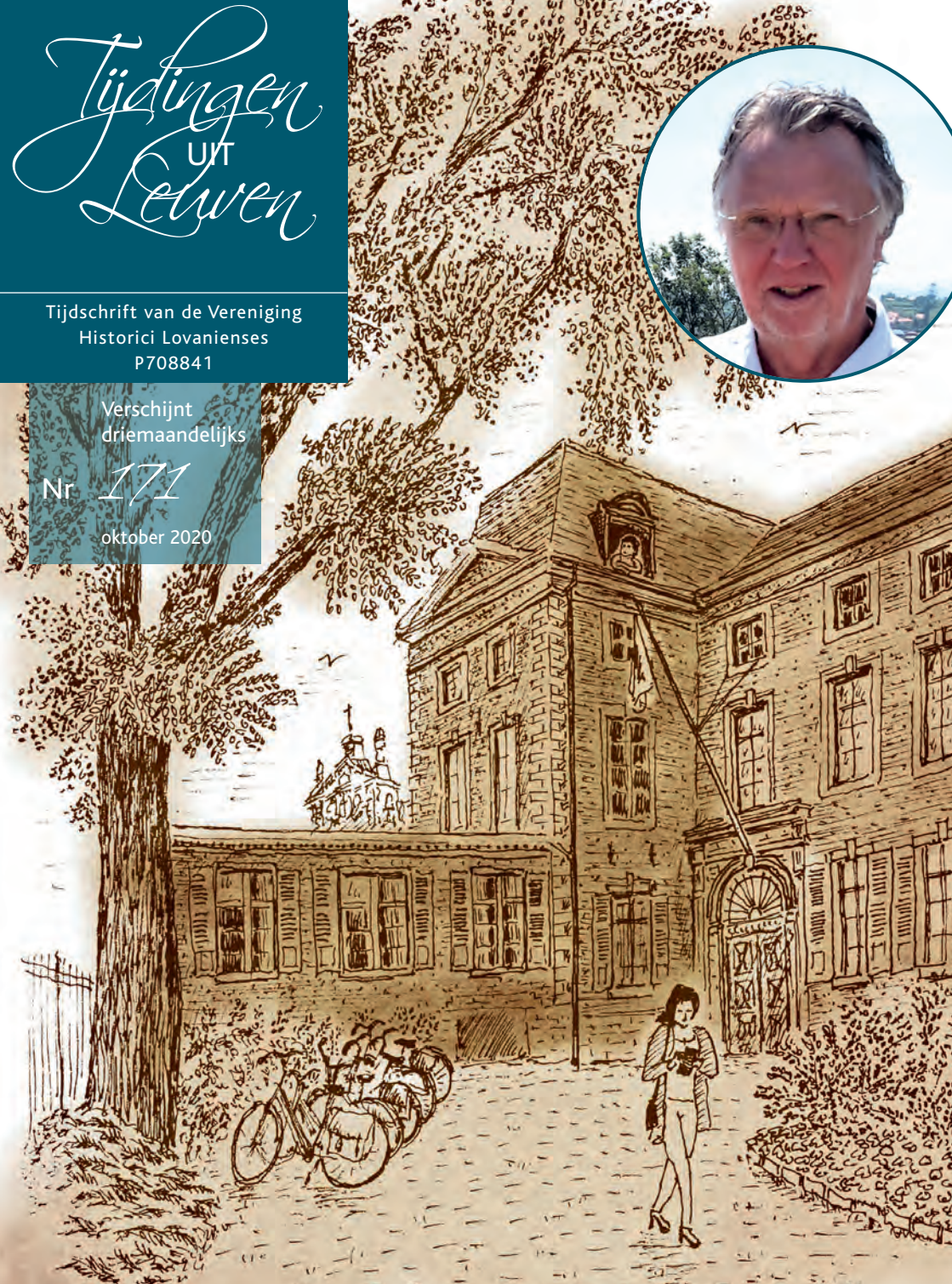
Tijdingen UIT Leven

Tijdschrift van de Vereniging
Historici Lovanienses
P708841

Verschijnt
driemaandelijks

Nr 171

oktober 2020

Inhoud

Woord vooraf	4
Universiteit en koloniale cultuur	5
Gesprek met Michiel Nuyttens, ere-rijksarchivaris	12
Recensies van historische boeken	21
Japan en de Japanners	29
Cultuur en geschiedenis	34
Musea, kerken en kloosters	38
Camino Historici: Oxford	44
In memoriam	47
Historische films van 2019	58
Historische weetjes	28/33/37/43/46
Coronagedicht	63

Tijdingen uit Leuven is het periodiek van de Vereniging Historici Lovanienses, die alle Leuvense afgestudeerden in de Geschiedenis van de Oudheid, de Middeleeuwen, de Nieuwe Tijd en de Nieuwste Tijd groepeert. Lid worden van de Vereniging kan door overschrijving van € 15,00 (jaarlijks te betalen lidgeld) op rek.nr. BE26 7330 0301 6629 (KREDBEBB).

Redactie: Edward De Maesschalck (eindredacteur), Elke Close (voorzitter), Freija Bornauw, Karen De Windt, Annette Hoeymans, Goedele Mafrans, Sam Van Clemen, Jolien Gijbels en Caro Van der Paal (redacteurs). Werkten ook mee aan dit nummer: Jef Abbeel, Magda Claesen, Bart Colman, Guido Convents, Raf De Keyser, Lieva Dierynck, Michel Geerts, Leo Henkens, Frederik Maertens, Doenja Van Belleghem, Nico Van Campenhout, Rik Van Damme, Pros Vandebroek, Herbert Verreth en Jos Wilmots.

Woord vooraf

*B*este lezer,

Toen ik me de laatste keer tot u richtte, zaten we nog in volle lockdown. Intussen zijn we enkele maanden verder en moeten we jammer genoeg onze contacten nog altijd beperken. Dit houdt natuurlijk in dat we ook vanuit VHL hard hebben moeten nadenken hoe we onze activiteiten voor het komende jaar kunnen organiseren. De plannen daarvoor zijn bijna rond en we hopen jullie daar binnenkort meer over te kunnen vertellen.

Gelukkig is *Tijdingen* één van de beste manieren om met jullie in contact te blijven. Door de vele 400 interessante boek- en filmrecensies, interviews, historische feiten en artikels hopen we jullie interesse voor geschiedenis en VHL te blijven voeden. Naast *Tijdingen* proberen we ook via meerdere digitale platformen tot bij jullie te raken: zo kan je ons volgen op Facebook en kan je terecht op onze website (www.vhl-alumni.be).

Sinds kort kan je echter ook lid worden van onze groep of het nieuwe digitale platform voor alumni van de universiteit: KU Leuven Connect. Op dit platform kan je op een nieuwe manier het reilen en zeilen volgen van VHL, de faculteit en natuurlijk de universiteit zelf. In de groep posten we regelmatig relevante vacatures of recensies van museumbezoeken en kiezen we iedere maand een historische podcast, boek en film!

Ik sluit dit voorwoord graag af met de volgende oproep. We zijn altijd op zoek naar interessante bijdragen zowel voor de digitale kanalen als voor *Tijdingen*: dus als je een interessant boek gelezen hebt, een goede film gezien hebt of een geweldige tentoonstelling bezocht hebt en je wilt dit delen met andere alumni, aarzel dan niet om ons te contacteren!

Veel leesplezier gewenst en tot binnenkort (digitaal of in het echt),

Elke Close
Voorzitter VHL

Universiteit en academici: hun rol in de uitbouw en ontmanteling van de koloniale cultuur

*C*ongo en Leopold II zijn tegenwoordig alomtegenwoordig, maar dat is lange tijd niet zo geweest. Dr. Guido Convents⁽¹⁾ heeft de lange lijdensweg naar voortschrijdend inzicht meegemaakt en heeft tegelijkertijd flink aan de kar getrokken. Op vraag van de redactie blikt hij terug op dit onverwerkte verleden.

Guido Convents

De laatste jaren en zeker de laatste maanden is er de luide roep van historici-academici om nu eindelijk de koloniale geschiedenis aan te pakken, of ze maken duidelijk dat ze zich (sinds kort) met volle overgave willen kwijten van hun rol in de samenleving door het bestuderen van koloniale en postkoloniale geschiedenis. Inderdaad de laatste tien/vijftien jaar is het historisch onderzoek op vlak van de Belgische koloniale geschiedenis exponentieel toegenomen. Nog niet genoeg, maar er is voortschrijdend inzicht. Nieuwe generaties hebben zich geworpen op dit verleden, dat ook voor een goed deel het "heden" is. Het kan alleen maar worden toegejuicht. Er wordt ook meer en meer met Congolese historici uit Congo en de diaspora samengewerkt. Kortom, een interessante evolutie staat ons te wachten, als de belangstelling voor het onderwerp geen hype is. Nu al wordt het problematisch voor iemand die deze evolutie volgt om de vloed van publicaties bij te houden, hetgeen OK is! De koloniale en postkoloniale geschiedenis lijkt zich nu eindelijk uit zijn kleine onderzoeksniche tot een heuse hoofdiscipline te ontwikkelen, waar hopelijk in de volgende jaren nieuwe generaties van vorsers zich professioneel kunnen in vastbijten, want dat is nodig. Broodnodig.

-
- (1) Guido Convents studeerde aan de KULeuven Nieuwste geschiedenis (1974-1978), Antropologie (1978-1980) en Taal en Cultuur aan de *Faculdade das Letras van de Universidade de Lisboa* (1979-1984). Hij doceerde over de beginjaren van de film in België (1999). Hij werkte als historicus aan diverse projecten, o.m. de VRT-programma's de Nieuwe Orde, en de tentoonstelling "150 jaar Belgen Overzee". Vanaf 1987 is hij als filmjournalist verbonden aan OCIC (Organisation Catholique Internationale du Cinéma). Sinds 1996 is hij voorzitter van het Leuvense Afrika Filmfestival. Zijn belangrijkste publicaties zijn:
- Afrika Verbeeld. Film en de (de) kolonisatie van de geesten (2003),
  - Images & Démocratie. Les Congolais face au cinéma et à l'audiovisuel. Une histoire politico-culturelle du Congo des Belges jusqu'à la République démocratique du Congo 1896-2006 (2006)
  - Images & Paix. Les Rwandais et les Burundais face au cinéma et à l'audiovisuel. Une histoire politico-culturelle du Rwanda-Urundi allemand et belge et des Républiques du Rwanda et du Burundi, 1896-2008 (2009)
  - Images & Realidade. Os Moçambicanos perante o cinema e o audiovisual. Uma historia politico-cultural do Moçambique colonial até à Republica de Moçambique, 1896-2010(2011).

Jan Vansina

Zelf herinner ik me nog dat ik als jonge student in 1974-1975 Jan Vansina ontmoette. Hij was gast-professor in Leuven, zijn Alma Mater, waar hij in de jaren '50 middeleeuwse geschiedenis en rechten had gestudeerd. Hij was een van de eerste Belgen die promoveerden op een onderwerp dat de samenleving in Congo vanuit een Congolese optiek poogde te bekijken. Het betrof het verleden van de Kuba en de wijze waarop mondelinge geschiedenis hiervoor een adequaat historische bron kon zijn. Of hoe geschiedenis kon geschreven worden vanuit de visie en het geheugen van de Congolezen, waarbij niet alleen de koloniale bronnen als referentie dienden.

Na een conferentie stelde ik hem de voor de hand liggende vraag waarom hij geen Afrikaanse en Congolese geschiedenis in België doceerde. Hij lachte even, maar wilde er in het publiek geen uitvoerig antwoord op geven. Ik meende dat hij zei dat het door omstandigheden niet kon, en er voor dit type geschiedenis geen geld was. Ik had die dag als enige aan hem enkele vragen gesteld, en na de lezing nodigde hij me uit voor een etentje in een gekend Italiaans restaurant (De Pronto). Tijdens de maaltijd vertelde hij me dat na de onafhankelijkheid van Congo de Belgische academische wereld gewoon geen interesse meer had in de voormalige kolonie en er niet mee betrokken wilde worden. Zijn werk en onderzoek werd in de jaren zestig, zo zei hij, als irrelevant voor de universiteit en samenleving geacht. Wat ik zeker ont-hield waren zijn woorden: "Belgische historici zien in het bestuderen van de geschiedenis van Congo of Afrika geen toekomst⁴⁰⁰ het is te 'min' voor hen: Er is daar geen eer mee te behalen". Ik kon mij daar toen helemaal niets bij voorstellen.

Hij zei dat hij het toch moeilijk had gehad om vast te stellen dat niet alleen zijn werk, maar ook de geschiedenis van Afrika niet meer telde. Terwijl tijdens de koloniale tijd "academici" en zeker de overheid hier wel de nodige belangstelling en middelen veil voor hadden, zeker wanneer dit onderzoek in het koloniale project paste. Het decennium na de onafhankelijkheid was voor hem een traumatische tijd, liet hij zich ontvallen. Het was niet mogelijk om te strijden tegen de koloniale cultuur die toen meer dan ooit in de Belgische samenleving aanwezig was en dus ook aan de universiteit. Hij schudde daarbij zijn hoofd en zei dat hij dat voor hem zijn Alma Mater de "universaliteit" uit het oog verloren had en zich provincialistisch ontwikkelde. Kortom, hij zag het als "destiny".

Hij trok naar het buitenland waar hij gelukkig zijn onderzoek verder kon ontwikkelen zonder rekening te moeten houden met de vele gevoeligheden in de Belgische samenleving met betrekking tot de voormalige kolonie. Verder weet ik niet meer waarover we nog gesproken hebben, maar ik had begrepen dat het leek alsof een historicus-academicus niet over om het even wat onderzoek kon doen. Ik was overtuigd dat het overdreven was en dat ik met

een pessimistisch man te maken had. Later had ik het erover met vrienden-medestudenten. Ik kon er alvast niet bij dat de geschiedenis van Afrika en zeker de geschiedenis van de Belgische aanwezigheid aldaar voor de universiteit niet relevant geacht werd. Tot mijn grote verwondering deelden m'n medestudenten mijn mening niet. Overigens ik begreep ook niet waarom media en filmgeschiedenis in het curriculum ontbraken, maar dat is een andere discussie.

In 1976-1978 was het boek van Alex Haley en de daarop gebaseerde TV-miniserie *Roots* (Wij zwarten – BRT-titel in Vlaanderen) in de Verenigde Staten en in Europa een enorm succes. Voor de Afro-Amerikaanse gemeenschap was het een ijkpunt om hun eigen geschiedenis ook vanuit het licht van de slavernij eindelijk publiek aan te kaarten. Ik las het boek in 1977, en tot m'n verbazing vond ik er Jan Vansina in vermeld en bewierookt. Haley verwees naar hem als iemand die hem op weg had gezet om het begin van zijn verhaal in Afrika te situeren. Toen maakte ik niet deze bemerking, maar in se heeft hij zo mee bijgedragen aan de "dekolonisatie" van de Amerikaanse samenleving.

Eddy Stols

Na de opleiding geschiedenis studeerde ik antropologie waar ik met professoren te maken kreeg als Francis Van Noten, die over de pre-koloniale geschiedenis van Rwanda doceerden. Net als hij, behandelden ook andere professoren antropologie Afrikaanse geschiedenis maar gingen daarbij niet in op het koloniale verleden of de impact ervan. Tijdens mijn studie geschiedenis had wel één van m'n professoren in het departement geschiedenis hiervoor oog, en dat was professor Eddy Stols. Hij had in Brazilië een vijftal jaren lesgegeven en stond open voor onderzoek dat niet direct tot de geijkte onderwerpen behoorde en waarmee hij aansloot bij nieuwe internationale historisch socio-economische en culturele stromingen. Hoewel hij aan de afdeling Nieuwe Tijd verbonden was, liet hij studenten over niet-traditionele onderwerpen uit de Nieuwste Tijd werken. Hetgeen niet evident was in de toenmalige academische wereld.

Hij maakte het mogelijk dat ik in Leuven bij hem kon afstuderen op het onderzoeksonderwerp uit de Nieuwste Tijd, nl. over de integratie van de nieuwe uitvinding film in de samenleving, dat ik als relevant beschouwde. Men had mij dat in de afdeling Nieuwste Geschiedenis ten stelligste afgeraden. Zonder hem had ik voor m'n licentie jaren voor een Brusselse universiteit moeten opteren. Bij hem werden dan ook de eerste licentieverhandelingen in geschiedenis over de koloniale tijd gemaakt. Eén van de bekendste is deze van Luc Vints die gepubliceerd werd als "Congo made in Belgium. Beeld van een kolonie in film en propaganda. (1984)". Vints leek een doos van Pandora te hebben geopend door te wijzen op de talrijke maatschappelijke krachten die verantwoordelijk waren voor de niet-kritische uitbouw van de koloniale cultuur door de verspreiding van de koloniale propaganda in alle geledingen van de bevolking. Het leek de Leuvense historici-academici Nieuwste Tijd te ontgaan.

Het leidde wel tot een documentaire met dezelfde naam, samengesteld door Luc Delrue. Op dat ogenblik werkte Delrue voor de Leuvense afdeling van de alternatieve film club De Andere Film. In 1982 had deze in een zaal van de Leuvense universiteit de Belgisch documentaire "Du Zaire au Congo" van Christian Mesnil vertoond. Het was de eerste keer dat het kolonialisme en het neokolonialisme zo kritisch in een Belgische film aan de kaak werd gesteld. Hij werd door de goegemeente als "tendentieus", zelfs als "communistisch en staats-ondermijvend" beschouwd. De regisseur werd publiekelijk verketterd en jaren werden zijn projecten door de overheid geboycot. Tijdens de vertoningen bleven historici en zelfs antropologen gewoon weg. Als medeorganisator van de voorstellingen was ik nochtans bij hen voor de film gaan pleiten. Het leek erop dat ik mij daardoor ook "verdacht" maakte en dat ik voor het "historisch" onderzoek verloren was!

Plots was kritisch kijken naar de kolonisatie "verdacht" en een historicus onwaardig! Vatte wie het vatte kan! Ik hoopte enkel dat de film als uitgangspunt kon dienen om een debat tussen historici Nieuwste Tijd, politieke wetenschappers en de filmmaker aan te gaan. Niet dus! Ondertussen had ik zelf over de vroege koloniale film gepubliceerd en duidelijk gemaakt dat de meeste van deze beelden pasten in het koloniale project van zowel Leopold II en als van de Belgisch overheid. Het was een zoektocht naar hoe koloniale cultuur via beelden in de samenleving doordrong.

100 jaar Congo

Ter gelegenheid van de 100ste verjaardag in 1984 van de Belgische aanwezigheid in Congo kreeg historicus Jan Neckers, werkzaam als producer bij de BRT de opdracht om een reeks TV programma's over de koloniale tijd te maken. De negendelige reeks "Als een wereld zo groot waar uw vlag staat gepland Kongo 1885-1960" kwam vanaf maart 1986 op de buis. De historici Vita Foutry (RUG) en Jan Neckers (VUB) hadden hierbij het begeleidend boek gepubliceerd. Er werd voor het eerst openlijk op de openbare omroep kritiek geformuleerd op de kolonisatie. Hierbij werd onder meer gerefereerd naar onderzoeksgegevens van "Rood Rubber" (1985) van de Gentse historicus Daniël Vangroenweghe en "Morel tegen Leopold II" (1985) van de diplomaat Jules Marchal (pseudoniem Delathuy) die een jaar voordien verschenen waren. Zowel de tv-serie als de werken van Vangroenweghe en Delathuy werden door de meeste academici meewarig bekeken. Zoals dat ook het geval was met talrijke andere werken die een nieuwe generatie vorsers rond 1985 publiceerden. Het was alsof de koloniale geschiedenis voor hen nog altijd een ver van m'n bed show was.

Overigens voor koning Boudewijn waren deze serie en deze kritische boeken over de kolonisatie een aantasting van het koningshuis en een ondermijning van de Belgische staat, dat

hoorde ik persoonlijk. Onder zijn directe impuls werd geprobeerd om de koloniale visie op een populaire wijze via de rondreizende tentoonstelling "150 jaar Belgen Overzee" te counteren. Het leek alsof die 100ste verjaardag waarin de Belgische aanwezigheid in Afrika een publieksforum kreeg, een wekroep was voor de historici om er nu ernstig tegen aan te gaan, maar veel leek niet te gebeuren. Integendeel aan alle Belgische universiteiten werd het onderzoek door slechts enkelen gevoerd en een uitbouw van universitaire curricula over dit verleden had het in de loop van de jaren niet makkelijk.

Raoul Peck en Ludo De Witte

In 1990 werd de film "Lumumba mort d'un prophète" van de Haitiaanse filmmaker Raoul Peck in Frankrijk geproduceerd. Peck had in de jaren zestig in Leopoldstad/Kinshasa gewoond. Ik zag hem op een buitenlands filmfestival en maakte de Vlaamse TV hierop attent, ze toonden totaal geen interesse omdat op dat ogenblik volgens hen niemand nog daarin geïnteresseerd was. Ik probeerde de film aan de universiteit te vertonen, maar ook hier had men er geen "tijd voor", en het paste niet in het curriculum. Op een avond vertelde ik dit aan Ludo De Witte bij een biertje in het Leuvense café De Blauwe Schuit dat het precies geweten was wie Lumumba had gedood, hoe dit was gebeurd en waar het had plaats gevonden. Het was zelfs bekend dat er tijdens de foltering van Lumumba in Elisabethstad twee Belgische officieren aanwezig waren. Ik verwees hem daarvoor niet alleen naar Raoul Peck, maar eveneens naar Congolezen die in het Leuvense woonden. Hij zei dat zulks niet mogelijk was omdat volgens hem tot op dat ogenblik niemand wist wat er met Lumumba gebeurd was. Als dat wel geweten was, dan zouden toch "onze" historici hierover hebben gepubliceerd, zei hij me. Hij was zeer verwonderlijk dat "onze" Belgische beroeps-historici en academici dit niet onderzochten of al hadden onderzocht. Ik gaf hem toen een aantal publicaties en de informatie over de film ...

Het was voor hem de aanzet voor zijn studies over Congo en specifiek over Lumumba's dood. Zijn boek "De moord op Lumumba", dat in 1999 verscheen, werd veel door historici afgedaan als een werk van een "socioloog" soms zelfs als een "publicist", en het werd pas ernstig genomen toen het internationaal commotie teweeg bracht. Overigens, De Witte had het geschreven in zijn vrije tijd. De commotie leidde al snel tot de parlementaire Lumumba Commissie met academici en politici die zijn werk genadeloos fileerden. Zijn werk bleef overeind en was een duidelijk teken dat de universiteiten met hun historisch onderzoek in de jaren daarvoor schromelijk te kort waren geschoten. Ze hadden nagelaten om toch een zeer maatschappelijk relevante historische gebeurtenis die zowel van nationaal als internationaal belang was te onderzoeken.

Drie jaar na de activiteiten van de Lumumba-commissie vertoonde ik de speelfilm Lumumba van Raoul Peck aan meer dan 200 laatste jaarsstudenten van de faculteit politieke wetenschappen. In aanwezigheid van de voorzitter van de Lumumba-commissie stelde ik hen de vraag wie van hen wist wie Lumumba was ... Vijf studenten melden zich: voor drie van hen was het een communist en de anderen situeerden hem als een nationalist. Slechts een tiental studenten wisten te vertellen dat Mobutu een Congolees leider of nog Congolees president was. De overige studenten hadden gewoon geen idee wie die politici waren. De naam Kasavubu deed bij niemand een bel rinkelen! Sinds enkele jaren werkt prof. Idesbald Goddeeris samen met het Afrika filmfestival, waarbij aan zijn studenten films vertoond worden die diverse invalshoeken van de koloniale cultuur belichten. Het zijn voor de meesten van hen eye-openers. De laatste tijd kreeg het onderzoek naar de koloniale en postkoloniale geschiedenis wat meer aandacht (gelukkig maar !), maar veel afbreuk aan de heersende koloniale cultuur deed het niet. Dat initiatieven uit de samenleving van zoals Black live matters beweging en de diaspora, historici-academici in hun pen doen kruipen is mooi, maar het zou precies omgekeerd moeten zijn.

*Guido Convents met Aissa Maiga in Locarno
(2012)*

Kolonialisme Revisited

In april 2020 verscheen Uit het Erasmushuis getiteld "Kolonialisme Revisited" met interessante bijdragen. Maar het was niet wat ik verwacht had. Ik dacht dat nu eindelijk historici hun eigen rol en deze van de academische wereld in de kolonisatie zouden onderzoeken. Hoe de Alma Mater bijgedragen heeft tot de ontwikkeling van een misdadige en mensonterende koloniale cultuur, die nog tot vandaag verder smeult. Niet dus. Overigens het verwijderen van een buste van Leopold II uit Universitair gebouw is peanuts in wat onder dekolonisering van de Universiteit mag verstaan worden. Sinds kort wordt dit terrein al schoorvoetend door historici-academici – hoewel gedeeltelijk en fragmentair – betreden. Ook de vraag wat deze koloniale cultuur betekent heeft – en nog betekent – voor het lopend onderzoek, is nog niet terdege tot de universitaire wereld doorgedrongen. Dit geldt voor alle gelegingen van de universiteit: van de faculteit landbouw, rechten, economie, sociologie, filosofie, letteren tot theologie. Dit gaat dan niet alleen over de vraag hoe academici die koloniale cultuur in het verleden mee hebben opgebouwd, maar ook wat de Alma mater doet om deze cultuur in eigen huis te dekoloniseren.

De externe druk van onder meer de Blacklivesmatter-beweging – waartoe ook de tv uitzendingen "Kinderen van onze Kolonie" (2019) mogen gerekend worden – en internationale reacties hebben politici ertoe bewogen om de maatschappelijke impact van het koloniale

en post-koloniale verleden naar een parlementaire "Congo Commissie" te delegeren! Het lijkt dat zo historisch onderzoek voor politieke doeleinden net zoals de Lumumba-commissie uit 2000 geïnstrumentaliseerd zal worden. Zowel het oprichten van de commissie uit 2000 als deze in 2020 toont enerzijds de grote behoefte aan nog meer uitgebreid en kwalitatief gestructureerd historisch onderzoek naar de koloniale tijd en koloniale cultuur, dat ook naar het grote publiek doorstromen kan. Dat hier iets schort ligt voor de hand, anders waren de pijnpunten die tot deze commissies hebben geleid reeds in alle sereniteit onderzocht.

Inzake de koloniale en postkoloniale geschiedenis gaat het maar gedeeltelijk om het argument dat de "historicus" in een ivoren toren zit. Een goed deel van die academische wereld maakt ook deel uit van die koloniale cultuur en daarbij denk ik terug aan de woorden van Jan Vansina uit 1975. De vraag stelt zich immers ook waarom in de afgelopen jaren dit onderzoek niet tot stand is gekomen? Waarom heeft de academische wereld niet ingezien dat de kolonisatie en dekolonisatie structureel fundamenteel onderzoek vereist omdat tot één van de meest relevante thema's van het Belgisch verleden van de laatste 155 jaar behoort?

Wat ik nooit begrepen heb is dat België op internationale fora zich op de borst slaat als de "expert" voor Centraal Afrika ... dat het de brug is tussen Europa en Centraal Afrika, dat het "Afrika" kent, er "gevoelig voor is", enz. Voor een deel is dit zo voor een aantal sectoren zoals de biomedische, agronomische of geologische, maar op vlak van het historische staat het academisch werk nog in de kinderschoenen om dit te kunnen onderschrijven. Het doorbreken van de koloniale cultuur in de samenleving is essentieel om precies in staat te zijn om degelijk onderzoek te kunnen leveren dat essentieel is voor het democratisch bestel. Tevens is het nodig om open te staan voor de geschiedenis van Congo die ook onze kijk op de wereld en ons eigen verleden met dat land zal verrijken. En daarvoor zullen de meeste academici eerst in eigen hart moeten durven kijken! Het helpt al bij het schrijven om open staan voor Afrika (Congo): zijn bevolking, zijn diaspora en zijn cultuur.

Dr. Guido Convents

Ere-rijksarchivaris Michel Nuyttens: mediëvist, contemporanist en generalist

nze vaste redacteur Nico Van Campenhout maakte deze keer een uitgebreid interview met Michel Nuyttens, ere-rijksarchivaris, en legde hem een aantal uitspraken voor van de Nederlandse historicus Cees Faseur (†2016). Het resultaat zijn interessante en diepzinnige beschouwingen over het vak geschiedenis en de roeping van de historicus.

Pleidooi voor beheer bedrijfsarchieven (Lo-Reninge 2003)

Kennismaking met Michel Nuyttens

Mijn eerste ontmoeting met Michiel Nuyttens (°Izegem, 1948) vond plaats op een regenachtige novemberdag in 1989. Ik ging langs in het Gentse Rijksarchief, destijds nog in het Geeraard de Duivelsteen, waar hij toen werkzaam was. Samen met hem bekeek ik de kaarten en plannen uit de archiefcollectie die betrekking hadden op Lokeren, waar ik van 1988 tot 2019 stadarchivaris was. Van de bruikbaar geachte cartografische documenten werden professionele foto's gemaakt, die tot vandaag deel uitmaken van de verzamelingen van het Lokerse Stadsarchief. Tijdens de daaropvolgende decennia zagen wij elkaar af en toe, bij een opening of een boekvoorstelling en de aansluitende receptie. Het waren telkens korte, maar altijd hartelijke gesprekken

Na zijn studies geschiedenis in Leuven (1967-1971) was Michiel Nuyttens korte tijd leraar in het middelbaar onderwijs, werkte hij als redacteur voor het *'Monasticon belge'* en vervulde hij zijn legerdienst. Via Jan Buntinx (1911-1991), diensthoofd van het Gentse Rijksarchief en buitengewoon hoogleraar aan de Leuvense universiteit, kwam hij in 1973 terecht bij het Rijksarchief. Michiel Nuyttens werkte achtereenvolgens in de archiefdepots van Ronse (wetenschappelijk medewerker), Gent (archivaris) en Brugge (afdelingshoofd van West-Vlaanderen). Tijdens de laatste jaren van zijn beroepsloopbaan was hij als waarnemend departementshoofd verantwoordelijk voor alle vestigingen van het Rijksarchief in Vlaanderen⁽¹⁾. Ondertussen behaalde hij in 1978 met em. prof. dr. Lode Wils als promotor een doc-

(1) Voor deze biografische informatie baseerden wij ons onder meer op het met warme sympathie en grote affiniteit geschreven persoonlijke en wetenschappelijke portret door de Leuvense historicus Eric Defoort (1943-2016): *Michiel Nuyttens: erudiet van ergens en elders*, in Eddy PUT en Chantal VANCOPPENOLLE (red.), *Archiefambacht tussen geschiedenisbedrijf en erfgoedwinkel: een balans bij het afscheid van vijf rijksarchivariissen*, Brussel, 2013, blz. 32-38.

toraat in de wijsbegeerte en letteren met een studie over 'Camille Looten (1855-1941). Priester, wetenschapsman en Frans-Vlaams regionalist', die drie jaar later onder dezelfde titel werd uitgegeven door de Universitaire Pers Leuven⁽²⁾.

Michiel Nuyttens inventariseerde – naast tal van andere archieffondsen van heel uiteenlopende aard uit zowel het Ancien Régime als de 19de en de 20ste eeuw –

onder andere de archieven van de Staten van Vlaanderen, de abdij van Ename, de stad Geraardsbergen (hedendaagse periode), de socialistische eerste minister Achille Van Acker (1898-1975), jurist, literator en stadsarchivaris van Gent Prudens Van Duyse (1804-1859), de invloedrijke Knokse familie Lippens en priester Edward Poppe (1890-1924), die in 1999 zalig werd verklaard. Hij produceerde bovendien een hele waslijst publicaties, in het bijzonder over de tempeliersorde (in Vlaanderen), Frans-Vlaanderen en het regionalisme in dat gebied, archivistiek, Vlaamse abdijen, begijn(hov)en en kwezels en over de archieven die hij ordende en inventariseerde.

Michiel Nuyttens was ook jarenlang redacteur van het 'Jaarboek de Franse Nederlanden' en hij doceerde gedurende geruime tijd 'archivering' aan de School voor Bestuursrecht van de Provincie West-Vlaanderen. Hij was verder lesgever bij de Universiteit Vrije Tijd (nu Davidsfonds Academie) en voorzitter van Cores (Competentiecentrum voor de conservatie en restauratie van boeken en archief)⁽³⁾.

Presentatie archief priester Poppe (Tense 2016) met Nuyttens rechts boven.

-
- (2) Aanvankelijk wilde Michiel Nuyttens een dissertatie schrijven over de (nog altijd) controversiële priester Jean-Marie Gantois (1904-1968), een prominente figuur uit de Vlaamse beweging in Frans-Vlaanderen, die tijdens de Tweede Wereldoorlog had gecollaboreerd en daarvoor ook was veroordeeld. In de jaren 1970 was "de tijd nog niet rijp" voor een dergelijke biografie, zo stelde hij helaas vast. Later publiceerde Michiel Nuyttens overigens herhaaldelijk over Gantois. Omdat hij "absoluut wilde werken over de regionalistische beweging in de Franse Nederlanden", koos Nuyttens vervolgens voor de "minder flamboyante, maar zeker niet minder interessante" priester Camille Looten als onderwerp van zijn doctoraat, mede omdat hij diens biografie kon gebruiken "als kapstok om de regionalistische beweging te bestuderen vanaf het ontstaan van het Comité Flamand de France (1853) tot het begin van de Tweede Wereldoorlog, wanneer het Vlaams Verbond van Frankrijk op zijn hoogtepunt was". Bij de openbare verdediging van zijn doctoraat, op 26 april 1978 in de Promotiezaal van de Leuvense Universiteitshal, zag ik Michiel Nuyttens voor het eerst, weliswaar vanop afstand, aangezien Lode Wils de licentiestudenten die zijn hoorcollege 'Instellingen van de Nieuwste Tijd' volgden had opgedragen om die academische plechtigheid bij te wonen.
- (3) Cores (Competentiecentrum voor de conservatie en restauratie van boeken en archief) werd opgericht door het Rijksarchief Brugge en diverse andere erfgoedinstellingen in de West-Vlaamse provinciehoofdstad, met de bedoeling meer aandacht te besteden aan de conservatie en restauratie van boeken en archief. Om die doelstelling te concretiseren, werd een overeenkomst gesloten met Syntra West voor het organiseren van opleidingen en andere activiteiten. Vanaf 2008 werden in het kader van die overeenkomst heel wat boek- en archiefrestaurateurs opgeleid, werden studiedagen opgezet en een aantal andere initiatieven gerealiseerd. Als erevoorzitter volgt Michiel Nuyttens tot op vandaag met veel belangstelling de werkzaamheden van Cores.

Wij legden Michiel Nuyttens, die sinds 1971 in Kortrijk woont, een reeks historiografische citaten voor uit het boek 'Dubbelspoor. Herinneringen' (Amsterdam, Uitgeverij Balans, 2016), de even leesbare als lezenswaardige terugblik van de Nederlandse historicus en jurist Cees Fasseur (1938-2016) op zijn academische en publieke leven, die kort na zijn overlijden werd uitgebracht⁽⁴⁾.

"Ik wilde geschiedenis studeren, de mooiste studie die er is" (blz. 164). "Geschiedenis is een vak, geen levensvervulling, zei hij daarover"⁽⁵⁾ (blz. 192-193)

Geschiedenis is een heel mooie studie, maar is het ook de mooiste die er is? Dat zou ik niet zomaar durven beweren. Zelf heb ik wel andere studierichtingen overwogen, maar geschiedenis was mijn eerste liefde en daarvoor heb ik uiteindelijk gekozen. Als kind kon ik uren doorbrengen met het snuisteren in oude boeken en tijdschriften of in de verzameling bidprentjes van mijn grootmoeder. Dat ik uiteindelijk in de archiefwereld ben terecht gekomen, is dus misschien niet zo verwonderlijk. Ik ben er altijd gelukkig geweest en denk dat ik er zinvolle historische arbeid heb kunnen verrichten. Er zijn heel zeker momenten van twijfel geweest. Gedurende de periode dat onze dochter terminaal ziek was, heb ik me vaak afgevraagd wat ik tussen die oude documenten zat te doen en keek ik bewonderend op naar artsen en verplegend personeel. Datzelfde gevoel kwam weer naar boven tijdens de beroerde coronatijden eerder dit jaar. Jongeren maken nu trouwens veel makkelijker een carrière-switch, maar voor mijn generatie was dat niet echt gebruikelijk.

Geschiedenis is voor mij op de eerste plaats een vak dat steunt op grondig wetenschappelijk (bronnen)onderzoek en aanzet tot kritisch denken⁽⁶⁾. Het laat toe feiten en gebeurtenissen in een juiste context te plaatsen. Cultureel betekent het een enorme verrijking. Mijn werk als historicus en archivaris heb ik altijd met veel passie en grote overtuiging verricht. Ik heb mij daarin echter niet opgesloten. Ik heb gepubliceerd voor een breed publiek en lezingen gegeven voor mensen zonder specifieke historische achtergrond. Mijn wetenschappelijk en maatschappelijk engagement heeft zich daarop gefocust. Inventarissen die aanleiding gaven

---

(4) Fasseur was een 'historicus van het gezond verstand'. Met in een essayistische en soms ironiserende stijl geschreven, biografische boeken over het Nederlandse koningshuis, verwierf hij vanaf de jaren 1990 bekendheid bij het grote publiek. Sommige van zijn collegae-historici leverden echter kritiek op deze publicaties omdat de auteur als enige toegang had gekregen tot bepaalde stukken uit het Koninklijk Huisarchief en omdat zij vonden dat hij de monarchie te omzwachteld zou hebben benaderd. In zijn boeiende autobiografie presenteert Fasseur zich als een ietwat bourgeoisachtige 'heer van stand', maar tegelijk als een intrigerende persoonlijkheid met uitgesproken inzichten en opinies. Tussen 1977 en 2002 was hij aan de Leidse universiteit achtereenvolgens buitengewoon hoogleraar in de geschiedenis van de Europese expansie en gewoon hoogleraar in de geschiedenis van Zuid-Oost-Azië, in het bijzonder Indonesië. Vóór die tijd was Fasseur werkzaam als ambtenaar bij het ministerie van justitie en nadien bij de rechterlijke macht.

(5) Met 'hij' wordt de Nederlandse historicus Jan Bank bedoeld, die aanvankelijk werkzaam was als journalist en vervolgens van 1988 tot 2005 de leerstoel 'Vaderlandse Geschiedenis' bekleedde aan de Leidse universiteit.

(6) Zoals de Nederlandse historicus Henk Wesseling (1937-2018) schreef over zijn Engelse vakgenoot Alan John Percivale Taylor (1906-1990), beiden 'klassieke historici' én uitstekende stilisten: "Hij geloofde in documenten, bronnenkritiek en gezond verstand" (Henk WESSELING, *Enfant terrible*: A. J. P. Taylor, in *Onder historici. Opstellen over geschiedenis en geschiedschrijving*, Amsterdam, 1995, blz. 221-237; citaat blz. 236).

tot vernieuwend onderzoek, tevreden bezoekers in de leeszaal, enthousiaste toehoorders bij lezingen en positieve reacties op publicaties hebben voor mij mijn leven als historicus en archivaris zinvol gemaakt.

“Hij bezat de gave van het woord en wist het verleden met het heden te verbinden, iets wat de taak van elke historicus behoort te zijn”⁽⁷⁾ (blz. 72)

Met jaargenoot Bert Mersch in Jeruzalem (2016)

Kan een historicus het verleden met het heden verbinden? Heel zeker, wanneer het betekent dat geschiedenis kan helpen om bepaalde actuele gebeurtenissen in hun precieze historische context te plaatsen. De permanente crisis in het Midden-Oosten kan bijvoorbeeld worden verbonden met de geschiedenis van de Tempeliers en de Kruistochten, waarover mijn licentiaatsverhandeling handelde⁽⁸⁾. De geschiedenis van de stad Jeruzalem, en bij uitbreiding van het hele Midden-Oosten, is altijd heel complex geweest en vormde vaak het strijdtoneel tussen de drie traditionele monotheïstische godsdiensten (jodendom, christendom, islam). Militaire oplossingen waren vroeger onmogelijk en zijn dat nu nog. Stichtingen van christelijke staten in de middeleeuwen of, meer recent, een islamitische staat waren en zijn tot mislukken gedoemd. De Kruistochten liepen uit op een grandioos failliet en ook vandaag zit het vredesproces hopeloos in het slop. Tijdens mijn vele lezingen daarover heb ik gemerkt dat men door die historische verbanden duidelijk aan te geven de toehoorders kan boeien. Is die verbinding tussen toen en nu altijd mogelijk en, sterker nog, betekent beter begrijpen van het verleden ook dat we er lessen uit kunnen trekken? Of moeten wij vaststellen dat wij het verleden nooit zullen begrijpen en altijd in hetzelfde euvel zullen vervallen? We moeten uiterst omzichtig omspringen met historische vergelijkingen. Als historicus kan je wel duiden, maar vergelijkingen met het verleden zijn heel moeilijk en geven soms aanleiding tot het trekken van verkeerde conclusies. De parameters zijn vaak te uiteenlopend om zich hieraan te wagen.

“Geschiedenis is niet alleen wetenschap maar ook kunst, en wel de kunst goed te schrijven” (blz. 163)

(7) Met 'hij' wordt de Nederlandse classicus Wim Den Boer (1914–1993) bedoeld, die van 1946 tot zijn emeritaat hoogleraar Oude Geschiedenis was aan de Leidse universiteit.

(8) Oorspronkelijk was het de intentie van Michiel Nuyttens om als licentieverhandeling een studie te maken over een middeleeuwse familie van burggraven uit de Frans-Vlaamse stad Sint-Omaars (Saint-Omer). Nadat uit voorbereidend onderzoek was gebleken dat deze familie een prominente rol had gespeeld bij het ontstaan van de orde van de Tempeliers, opteerde hij ervoor om deze ridderorde als onderwerp voor zijn afstudeerscriptie te kiezen. Als vertrekpunt daarvoor kon een cartularium worden gebruikt uit het Rijksarchief van Bergen (Mons). Nuyttens' licentiaatsverhandeling, met kanunnik Jozef Maria De Smet (1916–1996) als promotor, handelde over 'De tempelorde in Vlaanderen van 1128 tot 1307' (1971). Later publiceerde hij, behalve diverse bijdragen in tijdschriften en verzamelwerken over dat thema, de monografie 'Krijgers voor God. De orde van de tempeliers in de Lage Landen 1120–1312' (2007).

Publiceren is naar mijn aanvoelen een van de meest aangename taken of opdrachten van een historicus. Grosso modo en zeer veralgemenend kan een onderscheid worden gemaakt tussen studies die bestemd zijn voor een beperkte groep collega's en specialisten en boeken ten behoeve van een breed geïnteresseerd, ruimer publiek. Voor beide categorieën geldt het adagium dat de boodschap helder en goed verwoord moet worden gebracht. Een historicus hoeft zich uiteraard niet te vergelijken met een romancier, maar toch kunnen wij van literatoren heel wat leren. Het lezen van goede fictie heb ik daarom altijd heel inspirerend en leerrijk gevonden. Er zijn, alleen al in het Nederlandse taalgebied, heel wat schitterende romanschrijvers en dichters (geweest). Mijn favoriete Nederlandstalige auteurs zijn Jeroen Brouwers, Anna Enquist, Arthur Japin, Hans Lodeizen (1926-1950), Erwin Mortier, Connie Palmen, P.F. Thomése en Johannes Jacobus (J.J.) Voskuil (1926-2008). Buiten ons taalgebied lees ik graag Marguerite Yourcenar (1903-1987) in de oorspronkelijke taal, het Frans, en de Portugees José Saramago (1922-2010), de Israëliër Amos Oz (1939-2018) en de Turk Orhan Pamuk in vertaling. Ik vind het ongepast wanneer wetenschappers, van welke discipline ook, de neus ophalen voor auteurs die literaire fictie schrijven.

In verband met het schrijfproces dat ik tijdens de voorbije halve eeuw doormaakte, wil ik in het bijzonder twee personen noemen die mij veel hebben bijgebracht. Enerzijds de voor de meeste lezers van dit blad goed bekende Leuvense emeritus Lode Wils, die er als promotor van mijn doctoraatsverhandeling voortdurend op aandrong dat een doctoraat moest uitmonden in een vlot leesbare en niet al té omvangrijke publicatie. Anderzijds Jozef Deleu, die jarenlang afgevaardigd beheerder was van de vzw Ons Erfdeel en hoofdredacteur van het gelijknamige tijdschrift (sinds 2020 'De Lage Landen') en de andere bladen en zelfstandige publicaties die door deze Vlaams-Nederlandse stichting worden uitgegeven. Met de bevoegdheid van een dichter en kritisch publicist wijdde hij 'zijn' redacteuren en auteurs in de kunst van het maken van leesbare én lezenswaardige teksten in.

"Een historicus hoefde zich ook niet met maatschappelijk relevante onderwerpen bezig te houden. 'Geschiedenis is van nature relevant'""⁽⁹⁾ (blz. 168)

Ik herinner me nog levendig een gesprek dat ik jaren geleden had met de Kortrijkse auteur André Demedts (1906-1992). Hij hield een pleidooi voor een maatschappelijk geëngageerde historiografie met de boutade "dat men tegenwoordig zelfs de geschiedenis van het ei zou schrijven". Ik ben het met de visie van Demedts niet eens omdat met een dergelijke aanpak van de geschiedschrijving het absoluut noodzakelijke streven naar de hoogst mogelijke objectiviteit zou worden bedreigd. Engagement gaat immers veel verder dan maatschappelijke relevantie. Is maatschappelijke relevantie, wat dat begrip ook mag inhouden, trouwens altijd en overal nodig in het historisch onderzoek? Wat betekent 'maatschappelijk relevant', bestaat er een instrument om de relevantiegraad van historisch onderzoek te meten en wat is bedoe-

(9) 'Geschiedenis is van nature relevant' is een citaat van de Nederlandse historicus Ivo Schöffer (1922-2012), die van 1961 tot 1987 'Vaderlandse Geschiedenis' doceerde aan de Leidse universiteit.

ling of de finaliteit daarvan? Geschiedenis wordt gemaakt door mensen en de historiografie behandelt hun hele doen en laten. De studie van voedingsgewoonten (bij voorbeeld het eten van eieren) kan daarom even relevant zijn als die van politieke activiteiten. Wat mij betreft zijn alle onderwerpen zo niet relevant, dan toch minstens interessant. De veelheid en verscheidenheid aan documenten die ik tijdens mijn loopbaan als archivaris in handen kreeg, hebben mij bevestigd in deze overtuiging.

“Ik laat mijn specialistische, meestal in het Engels geschreven artikelen en congrespapers nu maar daar. Het gaat mij om de boeken die ik in het Nederlands schreef voor een publiek van geïnteresseerde lezers” (blz. 217)

Als archivaris heb ik uiteraard op de eerste plaats inventarissen gepubliceerd. Niet onmiddellijk leesvoer voor bij de open haard, maar wel onontbeerlijke werkinstrumenten. Heel wat van mijn publicaties hebben in het beste geval een beperkte groep specialisten bereikt. Ik heb me anderzijds nooit te beroerd gevoeld om te proberen een breed geïnteresseerd publiek te bereiken. De boeken die ik publiceerde bij het Davidsfonds en Lannoo, en in mindere mate mijn talrijke bijdragen in het *'Jaarboek De Franse Nederlanden'* en in tentoonstellingscatalogi of regionaal-historische tijdschriften, vormen hiervan het beste bewijs. Wanneer je als historicus je steentje wil bijdragen aan de maatschappij, moet je de eigen kleine kring (van vakgenoten) proberen te doorbreken.

Ik ben altijd overtuigd Vlaamsgezind geweest. Mijn middelbare schooltijd in het Sint-Jozefscollege in Izegem, en zeker de invloed van priester-leraar Cyriel Moeyaert, waren hiervoor van bepalend belang⁽¹⁰⁾. Tot het begin van de jaren 1960 waren de meeste West-Vlaamse bisschoppelijke colleges echte kweekscholen van flaminganten. Publiceren in mijn moedertaal was steeds een evidentie. Ik heb wel een klein aantal Franse publicaties op mijn naam, een taal die ik zeer goed beheers doordat mijn grootmoeder langs moederzijde afkomstig was uit de Franse Périgord. Zo schreef ik onder andere mee aan de door historicus Alain Cabantous geredigeerde *'Histoire de Dunkerque'*, die in 1983 werd uitgegeven op 7000 exemplaren⁽¹¹⁾. Dat is een oplage waarvan men in Vlaanderen alleen maar kan dromen. Op zo'n

(10) Cyriel Moeyaert, die in 2020 overleed op honderdjarige leeftijd, was medeauteur van de *Beknopte ABN-syntaxis* (1963) van de controversiële en flamboyante Nederlandse linguïst Pieter Cornelis (P. C.) Paardekooper (1920-2013), die in 1970 werd aangesteld als hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven – Afdeling Kortrijk (KULAK). Moeyaert bracht zijn leerlingen op de eerste plaats een keurig en correct taalgebruik bij. Bij velen legde hij bovendien de kiem voor hun liefde voor Frans-Vlaanderen, over de taal en de geschiedenis waarvan hij heel wat publiceerde. Hij was ook vele jaren voorzitter van het Komitee voor Frans-Vlaanderen. In het spoor van priester-dichter Guido Gezelle (1830-1899) stuurde Moeyaert zijn collegeleerlingen naar dat gebied om er te 'zanten', d.w.z. op zoek te gaan naar Nederlandstalige opschriften op kapelletjes, grafstenen, gebouwen, enzovoort. Michiel Nuyttens deed dat in de paasvakantie van 1963, behield zijn liefde voor Frans-Vlaanderen tot op heden en publiceerde uitvoerig over de geschiedenis van dat gebied in het algemeen en van de Frans-Vlaamse beweging in het bijzonder. Enkele jaren na hem ging de voormalige minister-president van Vlaanderen en huidig Europees parlementslid Geert Bourgeois, eveneens een leerling van Moeyaert in het bisschoppelijk college in Izegem, 'zanten over de schreve'.

(11) Michiel NUYTTENS, *Naissance et premiers développements d'une ville*, in *Histoire de Dunkerque*, Toulouse, 1983, p. 35-53.

moment beseft je de kleinschaligheid van het Nederlandse taalgebied, waardoor de verspreiding van Nederlandstalige publicaties per definitie beperkt is. Ik betreur dan ook dat mijn doctoraat over de Frans-Vlaming Camille Looten nooit een Franse vertaling kreeg, hoewel daar vraag naar was⁽¹²⁾. Ik stel bovendien vast dat mijn boek over de Tempeliers, op een kleine uitzondering na, nooit wordt geciteerd in de Franse literatuur, gewoon omdat het geschreven is in een voor de meeste Frans(talig)en onbegrijpelijke taal. Een en ander belet niet dat mijn publicaties mij veel (wetenschappelijke en intellectuele) voldoening hebben geschonken en dat nog altijd doen⁽¹³⁾.

Afdelingshoofd Rijksarchief Brugge met charter Filips van de Elzas (ca. 1995)

"Wat wel 'de historische sensatie' wordt genoemd: het beseft van de directe contact met het verleden. Dat is de grote charme van archiefonderzoek"⁽¹⁴⁾ (blz. 80) – "Ja, ik ben altijd gecharmeerd gebleven van archieven, de verhalen die je daarin kunt vinden nadat je, misschien als eerste in tweehonderd jaar, de touwtjes hebt losgeknoopt van vaak dikke bundels stukken" (blz. 139)

In het archief heb ik me altijd perfect in mijn element gevoeld omdat je er de 'historische sensatie' dagelijks kan ervaren. Je komt er direct in aanraking met het verleden. Een massa ongeordend archief openstellen voor historisch onderzoek is een zeer tijdrovende maar tegelijk uiterst inspirerende en boeiende onderneming. Gelukkig heb ik altijd kunnen werken met perkamenten of papieren archief. Digitaal archief is voor mij als drinkwater: kleurloos, reukloos, smakeloos. Archief moet je kunnen betasten, eraan ruiken, er desnoods een (virtueel) gesprek mee aangaan. Je brengt bij het inventariseren mensen opnieuw tot leven en je probeert je in te leven in het functioneren van lang verdwenen toestanden of omstandigheden. De onderwerpen voor historisch onderzoek liggen eigenlijk voor het rapen. Historici (in spe) zou veel meer gewezen moeten worden op de enorme rijkdom van archieven. Het doet me pijn dat in archieven nog altijd honderden en honderden meter ongeordende documenten

(12) Het Comité Flamand de France beschouwde het boek als een hommage aan haar voormalige voorzitter, maar beschikte helaas niet over de financiële middelen om het boek te laten vertalen en uitgeven.

(13) In 2013 publiceerde Michiel Nuyttens *'Kwezeltjes dansen niet. Kwezels en devote gemeenschappen in Vlaanderen in de 17de-18de eeuw'* en in 2019 was hij eindredacteur en medeauteur van de verzamelbundel *'Het kasteel van Rumbke. Een oud verhaal – Een nieuwe toekomst'*.

(14) Het begrip 'historische sensatie' werd 'gemunt' door de internationaal gerenommeerde Nederlandse historicus Johan Huizinga (1872-1945): "Er is in het historisch beseffen een zeer gewichtig element, dat nog het best valt aan te duiden met het woord historische sensatie. Men zou ook kunnen spreken van het historisch contact". (...) "Dit contact met het verleden, dat begeleid wordt door een volstreekte overtuiging van echtheid, waarheid, kan gewekt worden door een regel uit een oorkonde of een kroniek, door een prent, een paar klanken uit een oud lied" (Johan HUIZINGA, *De taak der cultuurgeschiedenis*, in *Cultuur-historische verkenningen*, Haarlem, 1929, blz. 1-71; citaat blz. 52 en 53).

op de rekken liggen. Persoonlijk heb ik de ontsluiting van archief altijd gezien als de hoofdopdracht van de archivaris⁽¹⁵⁾.

“Achteraf oordelen en met de wijsheid van nu is een gevaarlijke bezigheid. In zo’n historische terugblik krijgt het verleden al snel een helderheid die de tijdgenoot heeft moeten missen” (blz. 178)

Omwille van uiteenlopende parameters zijn vergelijkingen tussen verleden en heden moeilijk. Nog erger zou het zijn wanneer wij ons de pretentie zouden aanmeten om, met de kennis en de maatstaven van vandaag, oordelen uit te spreken over wat naar onze mening vroeger verkeerd zou zijn gelopen. Ik ben het er absoluut mee eens dat het totaal misplaatst zou zijn om de ‘historicus met het opgestoken vingertje’ te spelen. Achteraf oordelen is een heikele onderneming. Abjecte gebeurtenissen uit het verleden, zoals de slavenhandel of het naziregime, kunnen enkel worden bekeken met de maatstaven die in de tijd zelf golden, rekening houdend met de specifieke context waarin die gebeurtenissen zich afspeelden. Dat betekent uiteraard niet ‘goed praten’ of ‘vergoelijken’, maar wel op een wetenschappelijke manier duiden waarom deze of gene gebeurtenis zich heeft kunnen voordoen.

“De tijden en gewoonten veranderen, maar de aard en persoonlijkheid van mensen niet. Anders dan vaak is gesteld: ‘the past is not a foreign country’”⁽¹⁶⁾ (blz. 222)

De Israëliische historicus Yuval Harari schetste in *‘Sapiens: een kleine geschiedenis van de mensheid’* (2011) het duizelingwekkende verhaal van de evolutie van de mens van ‘een weinig belangwekkende diersoort’ tot de ‘homo sapiens’, doorheen een cognitieve, agrarische en wetenschappelijke revolutie. Dat klinkt voor mij heel erg overtuigend, zij het op een soms benauwende manier. Onze aard en persoonlijkheid zijn wat mij betreft door een evolutionair proces nochtans wel degelijk veranderd. Bovendien is de mensheid zelf verantwoordelijk voor de opeenvolgende revoluties die de tijden en gewoonten grondig hebben veranderd. Het verleden lijkt me een vreemd land, dat nog grotendeels ontdekt moet worden en dat een massa geheimen nooit prijs zal geven. Wanneer we vanuit het verleden naar het heden zouden kunnen kijken, komen bij mij spontaan de beelden uit de film *‘Hibernatus’* (1969) naar boven: het onbegrip en de vervreemding kunnen niet beter worden geïllustreerd. De hoofdfiguur komt tot de vaststelling dat niet alleen de tijden en gewoonten zijn veranderd, maar ook in de aard en de persoonlijkheid van de mensen kan hij zich niet meer herkennen. Uiteraard gaat het hier om fictie, maar niets belet om even stil te staan bij deze gedachte.

“Zo keerde ik mij tegen de ‘modelmatige’ benadering van het verleden, aan de hand van generaliserende en uit hun aard simplificerende theorieën, waarvan vooral sociologen het monopolie en last zouden hebben” (blz. 223)

(15) In 2010 was Michiel Nuyttens samen met Geertrui Elaut, wetenschappelijk medewerker bij het Rijksarchief, samensteller en eindredacteur van de bundel *‘De keuze van de archivaris. Uitzonderlijke Ancien Régimestukken uit de Belgische rijksarchieven’*.

'Modelmatige' benadering van de geschiedenis heeft me nooit erg goed gelegen. Persoonlijk ben ik altijd eerder een adept geweest van de *'histoire événementielle'*. Geschiedenis moet op de eerste plaats een goed verhaal presenteren. Ik moet wel toegeven dat cijfers en statistieken nooit mijn sterkste kant zijn geweest. Ik heb het grootste respect voor historici die de geschiedenis op een andere manier benaderen, maar heb mij zelf altijd aan de meer traditionele vorm van historiografie gehouden.

Met Els aan het Kivumeer (Rwanda 2018)

"De biografie, 'het vergrootglas van Clío', was mijn voor de hand liggende onderwerp" (blz. 285) - "Ik wil over mensen vertellen. Een mooie biografie vond ik het toppunt van historische wetenschapsbeoefening" (blz. 305)

Ik sluit mij volledig aan bij de stelling dat een mooie biografie het toppunt is van historische wetenschapsbeoefening, en dat het tegelijk een van de moeilijkste genres is. Dat heb ik aan den lijve ondervonden bij het schrijven van mijn doctoraat over de Frans-Vlaamse priester, wetenschapsman en regionalist Camille Looten (1855-1941). Deze biografie was weliswaar enigszins atypisch, omdat ze uiteindelijk fungeerde als kapstok om er de geschiedenis van het regionalisme in de Franse Nederlanden van het midden van de 19de tot midden 20ste eeuw aan op te hangen.

Goed geschreven biografieën behoren tot mijn favoriete historische lectuur. De meerdelige biografie van de decennialange voorman van de katholieke flaminganten Frans Van Cauwelaert (1880-1961) door Lode Wils, een van mijn historische leermeesters, bezorgde mij urenlang leesgenot. Maar ik kan evenzeer genieten van memoires van politici of biografieën van beeldende kunstenaars of literaire auteurs. Zo las ik tijdens de jongste jaren onder meer *'Hans Lodeizen. Biografie'* (2007) van Koen Hilberdink, *'Vincent Van Gogh. De biografie'* (2011) van Steven Naifeh e.a., *'De levens van Jan Six. Een familiegeschiedenis'* (2016) van Geert Mak, *'Godfried Danneels. Biografie'* (2017) van Jürgen Mettepenningen en *'Lucebert. Biografie'* (2018) van Wim Hazeu.

Nico Van Campenhout

(16) Parafraze van de beginzin van het boek *'The Go-Between'* (1953) van de Engelse schrijver Leslie Poles Hartley (1895-1972): "The past is a foreign country; they do things differently there".

(17) 'Het vergrootglas van Clío' is de titel van de Dies Natalis-lezing van de Leidse universiteit, die Cees Fasseur uitsprak op 8 februari 2001. Hij refereerde daarbij naar het afscheidscollege van Jacques Presser (1899-1970) als hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam in 1969, dat onder de titel *'Clío kijkt door het sleutelgat'* voor het eerste werd gepubliceerd in *'Uit het werk van dr. J. Presser'* (Amsterdam, 1969, blz. 283-293). Het neologisme 'egodocument' is eveneens afkomstig van Presser.

Recensies van historische boeken

De historische boeken die hier ter sprake komen, handelen over de Oudheid (*Roma Intima*), over de 19de eeuw (*Daens*), de Eerste Wereldoorlog (*Wereld in vlammen*), onze eigen tijd (*Koning Filip 60*). Ze werden geschreven door onze vaste redacteurs Jef Abbeel en Sam Van Clemen.

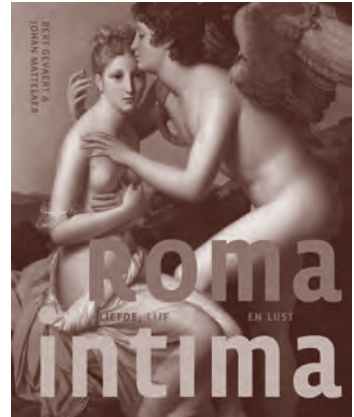
Bert Gevaert en Johan Mattelaer, *Roma Intima. Liefde, lijf en lust*, Uitg. Sterck & De Vreese, 2020, 223 p.

Een classicus en een uroloog onderzochten samen hoe de oude Romeinen dachten over schoonheid, het intieme leven, seks, seksuele geaardheden, huwelijk, overspel, scheiding, toiletten en badhuizen. Zij concentreerden zich op de periode van de 1ste eeuw v.C. tot de 2de eeuw n.C. Daarvoor hebben we de meeste bronnen, toen was het Romeinse Rijk op zijn hoogtepunt en had het christendom nog geen invloed op de Romeinse moraal. Ze geven wel de mening van enkele christelijke schrijvers over de Romeinse gewoontes.

Mooie afbeeldingen van Amor en Psyche brengen de lezer meteen in de sfeer. Elk hoofdstuk begint met een figuur of verhaal uit een latere periode, maar wel beïnvloed door de Romeinse oudheid.

De auteurs beginnen met het Romeinse schoonheidsideaal, zowel van de man als van de vrouw. Ze leggen uit hoe vrouwen lichaamshaar verwijderden, welke smeersels en parfum ze gebruikten en hoe men dacht over lelijke mensen. Het mannelijk lichaamsdeel krijgt een heel hoofdstuk, dat voorzien is van afbeeldingen uit diverse culturen en periodes. De geaardheden lesbisch, homo, biseksueel, transgender kregen bij de Romeinen veel minder aandacht dan nu. Auteurs beschreven met minachting de kenmerken van verwijfde mannen en van mannelijke vrouwen. Het woord *impudicitia* (zedeloosheid) komt hier vaak voor. Zoals *virtus* (moed) de ideale eigenschap was van de Romeinse man, zo was *pudor* (zedigheid, kuisheid) het hoofdkenmerk van de voorbeeldige vrouw. Tot aan het huwelijk moest ze maagd blijven.

Het huwelijk was bij de Romeinen een voorrecht van vrije mensen – dus niet van slaven – en een privékwestie, dus zonder ambtenaar van de burgerlijke stand. Meestal kozen de ouders de partner van hun kinderen. Het meisje was soms maar 12 jaar. Cicero hertrouwde op zijn 60ste met een meisje van 15. De eerste taak van de vrouw was kinderen krijgen, wat niet

wil zeggen dat de aantallen groot waren. We weten niet of de Romeinen gelukkiger getrouwd waren dan wij: er is geen enkel getuigenis van een vrouw en de verklaringen van mannen zijn te lovend voor henzelf om geloofwaardig over te komen. Overspel was ten strengste verboden ... voor vrouwen. Keizer Augustus verbande zelfs zijn eigen dochter en kleindochter wegens hun zedeloos gedrag. Mannen mochten wel vreemdgaan met niet-getrouwde vrouwen. Maar als ze dat deden met getrouwde matronae, kregen ze soms zware straffen: zweepslagen, castratie, afsnijden van neus of geslachtsdelen, vernederende anale verkrachting door slaven.

In principe was het huwelijk voor het leven, maar echtscheiding kwam genoeg voor en er was geen procedure voor nodig. Het volstond te zeggen: "Hou je zaken voor jezelf". Geboortebeperving en abortus bestonden in allerlei vormen. Abortus zagen ze niet als moord: ze beschouwden het kind pas als 'beziel'd zodra het geboren was. Seks kwam voor in vele vormen. Over masturbatie bij vrouwen is geen enkele tekst bekend. Bij slaven die zich geen vrouw konden veroorloven, kwam het veel meer voor. Dichters zoals Ovidius beschreven in welke standjes een vrouw seks kon hebben en ervan genieten. Pijpen, beffen, jongens neuken, prostitutie: het bestond allemaal en voor prostitutie was er veel begrip. Het Latijn had wel 50 woorden voor de dames van plezier en overtreft ook daarin alle andere talen (p. 145-146). De dametjes waren goed herkenbaar aan hun kledij: deze viel op door hun felle kleuren en chiquere dames hadden doorschijnende, zijden kleren. Seks met slaven of slavinnen was een normale zaak. Groepsseks en orgieën komen meer voor in films dan in de realiteit van het oude Rome. Er waren zowel mannelijke als vrouwelijke seksmaniakken.

Er is ook een hoofdstuk over toiletbezoek; ik zie niet meteen een verband met seks, maar het hoort bij het intieme leven. En bij dit hoofdstuk staan ook de badhuizen/thermae: ik vermoed dat daar meer accommodatie was voor seks en meer te beleven was dan in de latrinae. Men kwam er baden, sporten, lezen, afspreken met vrienden, zich laten masseren. Op de publieke toiletten was het blijkbaar wel gezellig: 25 tot 80 personen konden daar naast elkaar zitten en ook daar kon men ook vrienden ontmoeten. Rijke Romeinen hadden ook een privé-toilet en pisputten bestonden eveneens. Urine werd professioneel ingezameld en gebruikt om vlekken uit kleren te wassen en om wol te viltten. Winden laten werd afgekeurd. Het boek eindigt met Europese kunst uit de 16de-20ste eeuw die gewijd is aan de Romeinse decadentie.

Besluit

In hun conclusie zeggen de auteurs dat de Romeinse wereld een seksueel paradijs was voor de man, maar met één beperking: het mocht niet met een andere getrouwde vrouw. De vrouw daarentegen moest trouw blijven aan haar ene man. Slaven en slavinnen moesten de lusten van anderen ondergaan en keken soms toe bij de seks van hun baas en bazin. Tegenover pedofilie en homofilie was men minder tolerant dan nu. Pedofilie is nu wel verboden, maar bestaat nog volop. Prostitutie was bij de Romeinen alomtegenwoordig en niet

wettelijk ingeperkt. Castratie gebeurde om jonge mannen hun jeugdige schoonheid te laten behouden. Castreren doen we nu niet meer, ook niet bij serieverkrachters, maar vergroten van borsten en penissen wel en veranderen van geslacht ook. De Romeinen waren zeker niet decadenter dan onze maatschappij. Het aantal orgieën was veel kleiner dan de kunst, films en tv doen uitschijnen.

Na elk hoofdstuk volgt een bibliografie en het boek eindigt met een nuttige, chronologische lijst van de genoemde klassieke auteurs en hun werken. Deze staan enkel in het Nederlands vermeld, niet met hun originele Latijnse titel. De auteurs mikken op een breed publiek, niet enkel op classici en historici. Een register is er niet bij.

Beoordeling

De auteurs zijn er goed in geslaagd het beeld van het Romeinse seksleven te nuanceren. Wie als lezer hoopte op veel sensatie, komt dus bedrogen uit. Zij hebben ook enorm veel en mooi beeldmateriaal gevonden, zowel uit de klassieke oudheid als uit de latere kunst. Beiden zijn goed op de hoogte van de seksuele terminologie, zowel in het Latijn, het Nederlands als het Engels. De vele vertaalde teksten herkennen we niet uit onze humaniora en ook niet uit onze universitaire studie Klassieke Talen. De vertalingen zijn meestal zeer vrij: severae (p. 5) heet dan 'preutse sulletjes' en Cato's boek 'De agricultura' krijgt als titel 'Goed boeren' (p.222). Ook hier dachten de auteurs aan het brede publiek. Elk hoofdstuk draagt een Engelse titel uit songs of popmuziek van de jaren 80-90. Blijkbaar waren de Nederlandstalige of Franstalige liedjes minder bekend bij de proeflezers en voor de Engelse versie van dit boek zijn enkel de Engelse liedjes bruikbaar. Elk hoofdstuk eindigt met een 'vluggertje': meestal is dat een pittig onderwerp. Taal- of spelfouten staan er niet in. In het Romeins Archeologisch Museum te Oudenburg loopt een gelijknamige tentoonstelling, met lezingen, tot einde oktober. Hopelijk gaat dat museum weer snel open.

Jef Abbeel

Frans-Jos Verdoodt, *Daens*, Gent, 2020, Uitg. Sterck en De Vreese, 256 p.

Priester Adolf Daens blijft meer dan honderd jaar na zijn overlijden voortleven in het Vlaamse collectieve geheugen. De roman 'Daens' van Louis-Paul Boon en de gelijknamige film 'Daens' van Stijn Coninx zijn daar in ruime mate debet aan. Recent was er de musical 'Daens' van Studio 100. Historicus Frans-Jos Verdoodt doctoreerde over de 'zaak-Daens' en bracht een herwerkte versie hiervan uit in boekvorm. Er verscheen nu

een nieuwe editie. Op basis van een ruim bronnenonderzoek brengt de auteur het verhaal van de politieke carrière en van de ondergang van de Oost-Vlaamse priester.

Na een inleiding over de politieke toestand in ons land en de opkomst van de prille christelijke arbeidersbeweging na de verschijning van de encycliek *Rerum Novarum* betreedt Daens zelf de bühne. In 1893 voegde de ambteloze priester zich bij de rangen van de christendemocraten. Hij zou de voorman worden van de dat jaar gestichte Christene Volkspartij. Met zijn weekblad *De Werkman* bracht hij het bestaan van de partij in de openbaarheid. Zijn broer Pieter Daens was steeds een belangrijke medestander.

De conservatieve katholieken van het arrondissement Aalst toonden zich verbolgen over deze politieke agitatie buiten de Katholieke Partij. Vooral Charles Woeste zou Daens fel gaan bestrijden. Het was de zwaarste crisis binnen de Belgische katholieke familie tot dan toe. En het was het begin van een drama. Bisschop Stillemans werd alvast gevraagd om maatregelen te nemen tegen de politieke activiteiten van Daens. In 1894 waren er parlementsverkiezingen. De katholieken behaalden in het arrondissement Aalst een volstreekte meerderheid, maar vermoedens van kiesfraude leidden tot een gedeeltelijke herkiezing, waarbij Daens tot volksvertegenwoordiger werd verkozen, een functie die hij tot in 1898 uitoefende.

Het was uiteindelijk paus Leo XIII zelf die zich ging bemoeien met het lot van priester Daens. Deze werd naar Rome ontboden voor een audiëntie. Op 14 mei 1895 arriveerde Daens in Rome. Joseph d'Ursel was er eveneens. Hij had op voorhand overleg gepleegd met Leopold II. Ook hij werd ontvangen door de paus. Toch werd het hele Romebezoek eigenlijk een maat voor niets. Leo XIII heeft Daens uiteindelijk niet ontvangen. De paus beperkte zich tot de mededeling dat Daens via tussenpersonen 'heilsame waarschuwingen' had gekregen. Voorzichtigheid en opportunisme hadden de doorslag gegeven.

Op 28 mei 1895 was Daens terug in Aalst. Hij werd er gevierd als een held. Maar het conflict met de conservatieven binnen de Katholieke Partij was allesbehalve voorbij. Het conflict met bisschop Stillemans escaleerde. Het regende sancties aan het adres van Daens. Uiteindelijk werd hij in 1899 ontzet uit het ambt van priester. In 1905 werd hij door het Vaticaan officieel veroordeeld. Toen Daens zich in februari 1907 met de Kerk verzoende, werd hij uit de Christene Volkspartij gezet. Van 1902 tot 1906 zetelde Daens opnieuw in de Kamer. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan het overlijden van priester Daens op 14 juni 1907.

"Priester Daens heeft tegelijk geijverd voor een rechtvaardig sociaal project en voor het behoud van zijn persoonlijke status. Hij heeft daarbij talloze tegenkantingen en vernederingen moeten ondergaan. De figuur van Daens roept vandaag nog diepe emoties op. Die liggen besloten in het besef dat de priester een belangrijke schakel vormde in de strijd tegen de sociale tragedie van zijn tijd. Maar zij liggen ook besloten in het besef dat Daens vooral groot werd door het onbegrip en de menselijke kleinheid van velen van zijn tegenstrevers", besluit de auteur. (p. 242)

Een bibliografie, register en chronologie ronden het geheel af. Frans-Jos Verdoodt brengt een uitgebreid en gedetailleerd verhaal, dat wel sterk is toegespitst op de figuur van Adolf Daens. De andere hoofdrolspelers binnen het Daensisme en de Christene Volkspartij komen maar beperkt ter sprake. Ook de verdere ontwikkeling van de christendemocratie na 1907 komt niet aan bod. Door de democratisering na de Eerste Wereldoorlog ging het ACW namelijk mee de Belgische politiek domineren. En verbeterde het lot van de werkende klasse aanzienlijk. Zo werden de eisen van priester Daens postuum toch ingewilligd.

Sam Van Clemen

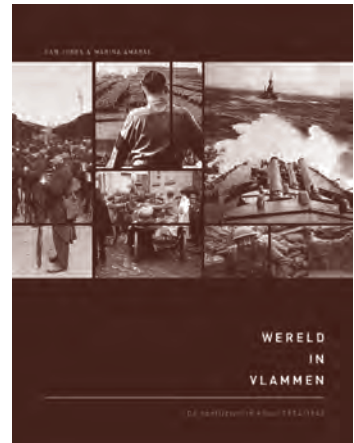
Dan Jones en Marina Amaral, *Wereld in vlammen. De conflicten in kleur 1914-1945*, Utrecht, 2020, 432 p.

In 2018 publiceerden de Britse historicus en journalist Dan Jones en Braziliaanse kunstenares Marina Amaral samen het erg knappe boek *De tijd in kleur*. Hierin brachten ze ingekleurde historische zwart-wit foto's voorzien van boeiende begeleidende essays. Dit succesvolle concept passen ze nu opnieuw toe op de periode 1914-1945. *Wereld in Vlammen* bevat 200 foto's die een gekleurd beeld scheppen van deze periode van 'de lange oorlog'. Uiteraard gaat het hier om een selectie uit een massa materiaal. Dat beseffen de auteurs zelf ook. "Maar we hopen dat dit boek nieuwe lezers zal enthousiasmeren dieper de geschiedenis in te duiken, en oudere lezers zal prikkelen om opnieuw vraagtekens te plaatsen bij wat ze denken en weten", klinkt het in de inleiding (p. 9).

Het boek valt uiteen in dertien chronologische hoofdstukken. Elk begint steeds met een inleiding van twee bladzijden en een tijdlijn. Eigenlijk valt het boek een beetje logisch uiteen in drie grote delen: de Eerste Wereldoorlog, het interbellum en de Tweede Wereldoorlog. Het eerste hoofdstuk handelt over de belle époque of 'Het einde van een tijdperk'. Het goede leven maar ook de wapenwedloop komen aan bod.

Dan handelen er vier hoofdstukken over de Grote Oorlog. De onvoorstelbare slachting, het nieuwe en moordende wapentuig, de enorme verwoestingen, de ellende aan het front, de wreedheden tegen de burgerbevolking worden allemaal treffend in beeld gebracht. Dit stuk eindigt met een foto van voorlezen van de Wapenstilstand aan een groep opgeluchte Britse soldaten.

Het verdrag van Versailles vormt de overgang naar de jaren twintig, "een decennium van uitersten" (p.165). De auteurs noemen het betreffende hoofdstuk 'De verloren generatie'.

Tegelijk werd gesproken van de 'roaring twenties'. De Weimar Republiek bezorgde Duitse gedurende enkele jaren relatieve stabiliteit. De opkomst van Mussolini betekende het begin van de opgang van het totalitarisme in Europa. Hitler deed trouwens voor het eerst van zich spreken.

'De opkomst van het fascisme en 'Intredende duisternis' handelen over de jaren dertig. Net als in dit hoofdstuk gaat het ook hier echter niet alleen over de ontwikkelingen in Europa. Ook ver afgelegen streken en slagvelden komen aan bod. We noemen enkel de gevechten Abessinië, Shangai en Mantsjoerije.

Het laatste deel van het boek handelt over de Tweede Wereldoorlog. Aspecten zoals de Jodenvervolgung, de gevechten en het einde van de oorlog met de ondertekening van de capitulatie en de verlaten Führerbunker komen aan bod. De laatste foto's die zijn opgenomen brengen de beklagden in beeld tijdens het proces van Neurenberg en het lijk van Hermann Göring nadat die zelfmoord had gepleegd.

Tot slot willen we opmerken dat we inkleuring van de foto's erg geslaagd en erg realistisch vinden. Bekende zwartwit beelden krijgen nu een erg realistische inkleuring. Dit boek kun je van voor naar achter lezen. Maar je kunt er ook stukken tussenuit pikken. Kortom, we vinden dit een erg knap werk. Al wordt er niet meteen een vrolijk verhaal gebracht. De inkleuring van foto's is bovendien zeker een techniek met toekomst.

Sam Van Clemen

Mark Van den Wijngaert, *Koning Filip 60. De biografie*, Gent, Uitg. Borgerhoff en Lamberichts, 2020, 254 p.

Op 15 april 2020 werd koning Filip 60 jaar, een verjaardag die door de coronacrisis enkel in familiekring is gevierd. Het was voor emeritus hoogleraar Marc Van den Wijngaert een goede gelegenheid om terug te blikken op het parcours dat Filip heeft afgelegd van prins tot koning. "Die retrospectieve vormt meteen ook een aanleiding om de betekenis van de monarchie in het federale België te evalueren." (p. 5) Uitgegeven materiaal zoals toespraken en getuigenissen zijn er daarvoor genoeg voorhanden.

Het verhaal valt uiteen in de drie chronologische fasen in het leven van de monarch. Filip werd in 1960 geboren als een mogelijke troonopvolger. Toen bleek dat

Boudewijn en Fabiola kinderloos zouden blijven, werd definitief duidelijk dat hij ooit koning der Belgen zou worden. Van in zijn prilste jeugd is hij dan ook voorbereid op zijn toekomstige taak. Tot aan het overlijden van zijn oom koning Boudewijn in 1993 was hij prins. Het waren geen gemakkelijke jeugdijaren met zijn ouders die feitelijk gescheiden leefden en met leer-moeilijkheden op de middelbare school. Hij trok er later lessen uit. Filip en Mathilde voeden zelf hun kinderen op. Toen één van hun zonen leer-moeilijkheden kreeg, verhuisde hij naar een school die zulke leerlingen een gepaste opvang biedt.

Filip kreeg een opleiding aan de Koninklijke Militaire School. Hij haalde een brevet als piloot en als paracommando. Daarna volgden gelukkige studiejaren aan de universiteit van Stanford in Amerika, succesvol afgesloten met het behalen van een masterdiploma. De prins had meteen bewezen wel wat in zijn mars te hebben. Terug in België schikte hij zich in zijn taak als toekomstige koning, met alle verplichtingen van dien. Met zijn vader heeft hij tot op vandaag een strouwe relatie. Met Boudewijn en Fabiola had hij daarentegen een erg nauwe band.

De dood van zijn oom maakte van hem de kroonprins. Hij kreeg met de jaren steeds meer representatieve taken toebedeeld. Het bezorgde hem meer zelfvertrouwen. Ook ging hij handelsmissies leiden en werd hij senator van rechtswege. Het huwelijk met Mathilde einde 1999 was uiteraard een belangrijke factor in zijn leven. Het gaf hem meer stabiliteit en rust in het leven. Hun kinderen voeden de beide ouders zoveel mogelijk zelf op, een groot verschil met Albert en Paola. De kroonprins deed echter ook ongelukkige uitspraken en kreeg af te rekenen met zware kritiek. Denk maar aan het eredoctoraat aan de KU Leuven dat vele academici niet wilden aanvaarden. Ook met leden van de pers kreeg hij het aan de stok. Delphine Boël was vele jaren een probleem dat Albert II en de hele familie bleef achtervolgen. Met de jaren won Filip aan maturiteit en leerde hij luisteren naar de raadgevers waarmee hij was omringd. Toen Albert II te kennen gaf er de brui aan te willen geven, was de tijd rijp voor een machtswissel. Op 21 juli 2013 werd Filip de zevende koning der Belgen.

Over zijn koningschap handelt het derde en laatste deel van het boek. Het nieuwe koningspaar werkte erg plichtsbewust tal van activiteiten af, zoals de traditionele Blijde Intredes, de ontvangst van ambassadeurs en staatshoofden en buitenlandse staatsbezoeken. Ook zijn ze nauw betrokken bij de herdenking van de Wereldoorlogen. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de politieke betekenis van Filip. Zijn politieke invloed is beperkt. De federalisering heeft de invloed van de koning teruggedrongen. Hij heeft wel een wekelijkse audiëntie met de premier en bemiddelt bij de regeringsvorming. De vorming van de regering-Charles Michel was zijn vuurdoop. En hij deed dat erg handig. "Door de verantwoordelijkheid om tot compromissen te komen aan de politici over te laten, kan de koning op de achtergrond blijven en zijn neutraliteit bewaren." (p. 195)

Het boek besluit met de viering van de achttiende verjaardag van kroonprinses Elisabeth. Filip bereidt inmiddels zijn eigen opvolging voor. Tijdens de coronacrisis trad hij weer op de voorgrond. Dit komt echter niet meer ter sprake in het boek. Duidelijk in het levensverhaal

van Filip is de opgaande lijn. Na een moeilijke jeugd met leerproblemen en veel kritiek tijdens zijn jaren als prins en kroonprins werd hij koning. En hij doet dat behoorlijk. Er is zelfs sprake van een foutloos parcours. Bovendien is hij een heel wat betere vader en echtgenoot dan zijn voorganger.

Filip en Mathilde zijn zich terdege bewust van hun taak om het land bijeen te houden en op de kaart te zetten. De koning en de koningin "kiezen zelf een aantal bezoeken en vieringen uit waarmee ze organisaties en projecten willen steunen. De rode draad daarin is dat Filip en Mathilde zich uitdrukkelijk inzetten voor een inclusieve samenleving. Ze willen zoveel mogelijk mensen met elkaar verbinden. Filip wil koning zijn voor alle Belgen", besluit de auteur (p. 248). Marc Van den Wijngaert heeft een boek geschreven dat leest als een trein en een goed en genuanceerd overzicht biedt van Filips leven en betekenis. Borgerhoff en Lambrechts zorgde voor een fraaie uitgave.

Sam Van Clemen

Historische weetjes: wist je dat ...

Alexander de Grote na zes jaar eindelijk Persepolis (330) kon innemen en daarmee het Perzische rijk versloeg. Onmiddellijk realiseerde hij zich dat de beste manier om de Perzen aan hem te binden, was om zich zoals hen te gedragen. Daarom begon hij de gestreepte tuniek, gordel en diadeem van de Perzische koninklijke kledij te dragen. In 324 verplichte hij ook 92 Macedoniërs om met Perzische vrouwen te trouwen. Zelf koos hij er twee uit: Stateira en Parysatis.

Japan en de Japanners

*W*e kennen onze redacteur Jef Abbeel vooral als de man die graag boeken recenseert over de geschiedenis van China en Rusland, maar deze keer nam hij de tijd voor "Japan en de Japanners", een boek geschreven door een oude bekende, Paul Muys (°1945), tot 1995 journalist en nieuwsanker van de VRT.

Paul Muys, *Geen zee te hoog. Japan en de Japanners in de 21ste eeuw*, Antwerpen, uitg. Vrijdag, 2020, 295 p.

Japan, een topper in de jaren 1970-80, is in de 21ste eeuw op enkele domeinen voorbijgestoken door China en nu 'pas' nummer 3 in de economische rangschikking. Paul Muys toont overtuigend aan dat het nog echt meetelt en nog altijd topproducten aflevert.

Geschiedenis

In 1853 verplichtte de Amerikaanse vloot de Japanners om hun geïsoleerd land te openen voor de Amerikanen en nadien ook voor vijf andere landen en om 'ongelijke' verdragen te tekenen. Tussen 1641 en 1859 hadden de Nederlanders wel beperkte toegang tot het eilandje Desjima (bij Nagasaki). Van hen leerden de Japanners in 1855 hoe ze op zee moesten varen. Vanaf 1868 was de keizer weer machtig en voerde het land zijn modernisering door. In één generatie werd Japan een grootmacht die het westerse imperialisme kon tegenhouden. Tussen 1870 en 1914 ging de productie van steenkool en staal steil de hoogte in, nog voor 1900 maakte Japan een einde aan de ongelijke verdragen en rond 1930 hadden de huizen al elektrisch licht, eerder dan vele in Amerika en Europa.

In 1894-95 veroverde Japan Korea, vazalstaat van het grote China, dat bovendien een zware schadevergoeding moest betalen aan de agressor en Formosa/Taiwan moest afstaan. Japan sloot nu zelf 'ongelijke' verdragen met China en Korea. In 1904-05 versloeg het Rusland in de strijd om Mantsjoerije. Voor het eerst sinds de Mongolen (13de eeuw) werd een Europees land vernederd door een Aziatisch. Tijdens WO I vervijfvoudigde de industriële productie, met dank aan de toegenomen vraag uit Europa. Maar de grote meerderheid van de bevolking bleef arm. In 1931 bezetten Japanse troepen Mantsjoerije, op eigen initiatief, zonder goedkeuring van de regering: het oppermachtige leger was een staat in de staat geworden.

Mantsjoerije werd een Japanse kolonie, met Puyi als nep-keizer tot 1945. In 1937 viel Japan nog eens China binnen en veroorzaakte een groot bloedbad in Nanjing.

In 1941 bezette Japan het Frans-Indochina. Roosevelt vaardigde dan een olie-embargo uit en eiste dat Japan alle veroverde gebieden zou opgeven. Japan reageerde met de aanval op Pearl Harbor (7 december 1941). Het werd een totale oorlog, waarbij Japan ook de Filipijnen, Nederlands-Indië en de Britse gebieden Birma, Maleisië, Singapore en Hongkong 'bevrijdde', d.w.z. veroverde. De oorlog werd een ramp en eindigde pas na twee atoombommen. Op 15 augustus 1945 was Japan alles kwijt, de bevolking was ondervoed, het werd (voor het eerst) bezet door de Amerikanen, die zorgden voor de demilitarisering, 'denazificering' en democratisering. Het land werd een bolwerk tegen de communistische burens Noord-Korea en China.

Heropstanding na WO II

De Koreaanse oorlog zorgde voor massale Amerikaanse orders en voor economische heropleving. In 1960 was Japan veruit nummer één in scheepsbouw met de helft van de wereldproductie. De autosector volgde, met een export van meer dan één miljoen auto's per jaar in de jaren '70. In 1962 overtrof het BNP dat van Frankrijk (p. 41). Met een jaarlijkse groei van 11% verdubbelde het inkomen in zeven jaar. In 1964 mocht het de Olympische Spelen organiseren en deed dat met veel succes.

Maar in december 1989 stortte de beurs en de vastgoedmarkt in en begon een langdurige recessie, die duurde tot 2010. Hypersnelle groei is verleden tijd. In 2018 bedroeg de schuld 235% van het BNP en werd elk kind geboren met een schuld van 100.000 euro. Vanaf de jaren 90 kregen de Japanse merken zoals Sony grote concurrentie van Samsung (Zuid-Korea) en Huawei (China): zij produceren goedkopere elektronica. Daardoor is Sony uitgeweken naar de muziek- en filmwereld en naar games zoals PlayStation. Ook andere grote bedrijven innoveerden te traag. Aan de top staan enkel oude, grijze, Japanse mannen: geen vrouwen, geen buitenlanders, nauwelijks jongere ondernemers (p. 59-60). Japan is nu wel een belangrijk leverancier van onderdelen voor de iPhones van Apple, de Boeing 787 Dreamliner, de Tesla-batterijen, al merkt de consument dat niet. En het is nog wereldkampioen in robots.

Kenmerken

Het oorlogsverleden is nog altijd niet verwerkt, zoals het Yushukan-museum aantoonst. In China en Korea ergert men er zich aan. Corruptie bestaat helaas ook en de rechterlijke macht mist onafhankelijkheid, zoals Carlos Ghosn ondervond. Japanners

Gevechtsvliegtuig in het Yushukan-museum

lezen massaal hun kranten, die oplagen hebben tot 12 miljoen per dag, ondanks de daling met 10% sinds 2000. Maar Japanse kranten bieden geen onafhankelijke, kritische pers: op het gebied van persvrijheid staat Japan pas op de 67ste plaats, na Niger. De wet omtrent de geheimhouding verhindert informatie over meerdere thema's. De opkomst bij de verkiezingen bedraagt slechts 50%: velen vinden dat hun stem weinig uitmaakt. Abe heeft al zes verkiezingen op rij gewonnen en is premier sinds 2012.

Japanners werken te veel, slapen te weinig en proberen die slaap overal in te halen. Het neo-confucianisme zorgt voor groepsgeest, gehoorzaamheid, respect, trouw aan het bedrijf, grote werklust. Maar het massale overwerk van 25 uur per week, 100 uur per maand leidt tot stress, hartziekten en zelfmoord. Ook scholieren werken hard: 12 uur per dag, 6 dagen per week (p. 106-110). Begrijpelijk dat zij en andere Aziaten ons kloppen in de PISA-testen. De productiviteit per uur ligt wel lager dan in vele westerse landen. Stakingen waren er veel in de jaren '70, maar nu zijn er zo goed als geen meer. Slechts 15% is lid van een vakbond. 20 miljoen of één op zes leven onder de armoedegrens, maar niemand geeft toe dat hij of zij arm is (p. 123). Om en nabij de 600.000 jongeren sluiten zich op in hun kamer met hun smartphone en internet. Hun ouders werken voor hen. Japan staat op de 14de plaats van de zelfmoorden, na België (11de), vóór Nederland (46ste) (p. 126).

De Japanse vrouw was traditioneel huisvrouw en opvoedster van de kinderen, maar nu gaat 70% werken, weliswaar 80% deeltijds, soms met lonen van niet meer dan 8 euro per uur (p. 139). Velen stoppen met werken zodra ze een kind krijgen, ook omdat er een tekort aan kinderopvang is. Japan staat pas 110de op 144 voor gelijke rechten voor werkende vrouwen en ze verdienen voor hetzelfde werk 25% minder dan de mannen. In de regering zit (tot 2019) maar één vrouw. Slechts 25% van de artsen is een vrouw: bij toelatingsexamens werden ze jarenlang gediscrimineerd (p. 136-139). 1 op 5 vrouwen wordt ontslagen zodra ze haar zwangerschap meldt aan de baas en 30% van de vrouwen ervaart ongewenst seksueel gedrag op het werk (p. 142-144).

De bejaarden, goed voor 25% van de bevolking, zijn er beter aan toe: nergens wordt men ouder dan in Japan. Het telt nu 70.000 honderdjarigen. Het geboortecijfer daarentegen is lager dan ooit: 864.000 tegenover 1,376 miljoen overlijdens in 2019. Sinds 2011 daalt de bevolking met gemiddeld 600.000 per jaar. De steden zijn overbevolkt, het platteland loopt leeg. De kosten voor gezondheid en bejaardenzorg stegen van 11% BNP in 1991 naar 22% in 2019 (p. 152). De gezinnen zijn klein: gemiddeld heeft men 1,5 kind. Om de bevolking op peil te houden, heeft men 2,1 kind nodig. Een volledig pensioen krijgt men straks pas vanaf 71 jaar (p. 155).

Japanners houden niet van immigranten: slechts 2% is buitenlander. Bedrijven laten hun auto's liever in het buitenland fabriceren dan gastarbeiders in te voeren. De walvisvangst, een eeuwenoude traditie, is sterk verminderd tot 1/50ste van 60 jaar geleden of 40 gram consumptie per inwoner. De natuur wordt steeds meer ingeperkt door soms onnodige bouw-

werken. Ze beschouwen de natuur met zijn tsunami's (zeebevingen) als een gevaarlijke vijand. De tsunami van 11 maart 2011 was verwoestend en beïnvloedde ook de kernramp van Fukushima. Kernenergie krijgt steeds minder aanhangers, het milieu steeds meer. En bij rampen haalt zelfcensuur het van persvrijheid.

Muys stelt dat wij de Japanse cultuur nooit helemaal kunnen doorgronden, hoewel hij dat probeert met dit boek. De kloof is te groot, de taal te moeilijk. Er zijn grote verschillen in mentaliteit, ambities, prioriteiten. Hun vriendelijkheid, eerlijkheid, stiptheid, properheid, respect voor hiërarchie en anciënniteit, perfectionisme en streven naar harmonie staan ver boven de onze. En zoals bij Chinezen is botweg weigeren uitgesloten en is gezichtsverlies een drama. Japan heeft in het verleden veel overgenomen van China: schrift, boeddhisme, confucianisme, tot de stratenpatronen in zijn oude steden toe.

Paul Muys

Officieel heeft Japan geen leger, wel een stevige zelfverdedigingsmacht. Het rekt op Amerika, maar Amerika beslist van alles zonder Japan te raadplegen. Met Rusland is er 75 jaar na WO II nog geen vrede wegens de Koerilen, eilandjes tussen Hokkaido en Kamtsjatka, die bij de oblast Sachalin horen en belangrijk zijn voor vis, olie en aardgas. Idem met China, de grootste afnemer van Japanse producten, om de Senkaku-eilanden en om het oorlogsverleden. Verder met Zuid-Korea om twee eilandjes, troostmeisjes en dwangarbeid tussen 1910 en 1945. Met Noord-Korea is er ruzie om de raketten en om 17 Japanners die in 1973 ontvoerd werden.

De auteur besluit: Japan is nooit nummer één van de wereld geworden, wel nummer drie. Het scoort hoog in onderwijs, sociale zekerheid, welvaart, veiligheid, netheid, stiptheid. Pijnpunten zijn: de snelle vergrijzing, daling van de bevolking, energievoorziening, klimaatverandering, hoge staatsschuld, afkeer van immigratie.

Japan is de vernietiging van 1945 snel te boven gekomen, ook de krach van 1990 en de aardbeving van 2011: geen zee is te hoog voor dit land. De titel van het boek wordt pas in de laatste zin van de laatste pagina onthuld. De lezer moet dus volhouden tot het einde, maar wordt daar ook voor beloond. Met 'Tokyo 2020' wil het land in 2021 weer even het centrum van de wereld zijn. De beoogde 40 miljoen bezoekers zullen er wellicht wel wat minder zijn.

Beoordeling

Dit is een zeer grondige en degelijke studie over een land dat de meesten maar oppervlakkig kennen. De auteur heeft zich ook heel goed gedocumenteerd, zoals blijkt uit de noten en de

bibliografie. Hij heeft zélf vele kwaliteiten van de Japanners. Er zijn ook twee kaartjes bij, een tijdlijn van 1590 tot 2020, een vademecum of woordenlijst. Het boek is zeer nuttig voor bezoekers en zakenlieden. Het boek telt ook wel enkele foutjes, maar het gaat om details die weinig afdoen aan de kwaliteit. Samengevat: een schitterend boek.

Jef Abbeel

Historische weetjes: wist je dat ...

In november 1918 er ook in Nederland een socialistische revolutie heeft plaatsgevonden. Deze wordt "de vergissing van Troelstra" genoemd. Pieter Jelles Troelstra, advocaat en politicus, dacht dat n.a.v. de revoluties in Duitsland en Rusland er ook in Nederland genoeg politieke onrust en economische malaise was voor een socialistische opstand. Deze "roode week" duurde van 9 tot 14 november, maar liep door een gebrek aan organisatie met een sisser af.

Cultuur en geschiedenis

onze redacteur Nico Van Campenhout, tot vorig jaar stadsarchivararis van Lokeren, heeft duidelijk een voorliefde voor ongewone boeken, geschreven door Nederlandse historici, want hij leverde een recensie af over cultuurhistorische opstellen door

Klaas Van Berkel.

Cultuurgeschiedenis, een containerbegrip

Klaas Van Berkel, *Een en al illusies. Cultuurhistorische opstellen*, Amsterdam, Uitg. Prometheus, 2020, 316 p.

Tijdens het academiejaar 1978-1979 volgde ik aan de Leuvense universiteit het hoorcollege 'Cultuurgeschiedenis van de Nieuwste Tijd'. Het werd gedoceerd door de aristocratische, altijd genuanceerde en bijzonder inspirerende hoogleraar Reginald De Schryver (1932-2012). Het jaarthema dat werd behandeld, was de relatie tussen de romantiek in Europa aan de ene en de Verenigde Staten van Amerika aan de andere kant. Voorafgaand aan de eigenlijke cursus behandelde deze fijnzinnige historicus en voorbeeldige docent gedurende enkele lessen de vraag 'Wat is cultuur?'. Diezelfde vraag probeerde hij te beantwoorden in de inleiding van het door hem samen met de Leuvense jurist en toenmalige rector Roger Dillemans geredigeerde verzamelwerk "Wegwijs cultuur" uit 1986 (tweede editie in 1992).

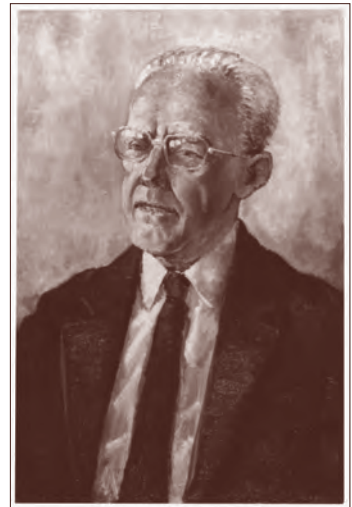
In De Schryvers wetenschappelijk en publicistisch oeuvre is bovendien vrijwel altijd een cultuurhistorische ondertoon aanwezig. Hoewel ik niet weet of Reginald De Schryver zichzelf ooit als dusdanig heeft omschreven, was hij zonder meer een cultuurhistoricus. Ook heel wat licentiaats- en doctoraatsverhandelingen die hij begeleidde, situeerden zich in dezelfde sfeer. Het is dan ook niet toevallig dat een van zijn leerlingen, de Leuvense hoogleraar geschiedenis Jo Tollebeek, aan de KU Leuven later de Onderzoeksgroep 'Cultuurgeschiedenis vanaf 1750' oprichtte.

De initiële vraag van meer dan vier decennia jaar geleden – wat is cultuur? – bleef onder- tussen, zoals in de eeuwen daarvoor, onbeantwoord omdat ze eigenlijk niet of nauwelijks kan worden beantwoord en ook permanent evolueert. Ook al worden daartoe voortdurend

opnieuw pogingen ondernomen. Cultuur is immers zo veelzijdig, divers en veelvormig dat onmogelijk een afgeronde definitie kan worden geformuleerd. Met onder meer als gevolg dat onder de noemer cultuurgeschiedenis uiteenlopende studieobjecten kunnen worden gevat.

Die vaststelling wordt bevestigd door de Groningse (cultuur)historicus Klaas Van Berkel in de inleiding bij zijn verzamelbundel "Een en al illusies", die eerder dit jaar werd uitgebracht naar aanleiding van zijn emeritaat en waarin twaalf in meerdere of mindere mate opnieuw geredigeerde bijdragen van hem uit de periode 1990-2018 werden samengebracht: "Was het in het midden van de jaren zeventig nog een geuzendaad om je cultuurhistoricus te noemen, nu is het vak tegelijk zo diffuus en zo alom aanwezig dat elke historicus zich wel cultuurhistoricus kan noemen". Van Berkels inaugurale rede, waarmee hij in 1989 in opvolging van Ernst Kossmann (1922-2003) in Groningen het ambt van hoogleraar in de geschiedenis na de middeleeuwen aanvaardde, had tot onderwerp: "Denken over cultuur. Een beschouwing over de samenhang in de geschiedenis van idee en mentaliteit". De tekst werd opgenomen als eerste bijdrage in "Een en al illusies", een boek dat door de auteur wordt omschreven als "de oogst van dertig jaar denken over cultuur".

Een even klassiek als interessant cultuurhistorisch essay in deze afscheidsbundel is "Cultuurpessimisme in Nederland in het interbellum: J. Huizinga en P. J. Bouman". De als econoom opgeleide Pieter Jan Bouman (1902-1977), over wie in januari van dit jaar onder de leiding van Van Berkel een dissertatie werd verdedigd, schooldde zich om tot historicus en sociaal wetenschapper. In 1946 werd hij aangesteld als hoogleraar sociologie in Groningen. Ondertussen was Bou-

P.J. Bouman

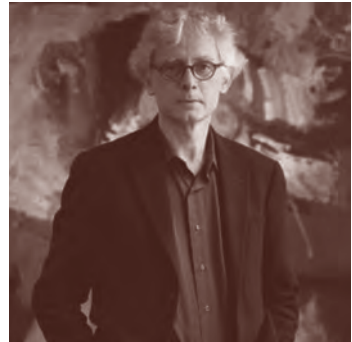
man van socialist, via het nationaalsocialisme in de jaren 1930 en (corporatistische en autoritaire) accommodatie tijdens de Tweede Wereldoorlog na 1945 teruggekeerd tot de sociaaldemocratie. Boumans boek "Revolutie der eenzamen" (1953), over de eerste helft van de 20ste eeuw, was jarenlang een absolute bestseller in het Nederlandse taalgebied.

Als reactie tegen de heersende tijdgeest en mede in antwoord op "In de schaduwen van morgen. Een diagnose van het geestelijk lijden in onze tijd" uit 1935 van de internationaal befaamde Nederlandse historicus en Leidse hoogleraar Johan Huizinga (1872-1945), had Bouman drie jaar later "Van Renaissance tot Wereldoorlog. Vier eeuwen Europeesche cultuurgeschiedenis" gepubliceerd. Enkele jaren voordien had de toenmalige leraar geschiedenis in het middelbaar onderwijs zich met twee brochures openlijk uitgesproken ten voordele van het nationaalsocialisme. Die (vroegere) overtuiging was trouwens nog duidelijk aanwijsbaar in "Van

Renaissance tot Wereldoorlog": "De Duitse persoonscultus van Hitler is zuiver verstandelijk gezien waanzinnig, maar in de geschiedenis blijkt een heilsleer het historisch verloop meer te hebben beïnvloed dan bepaalde politieke stelsels of economische toestanden" ...

Bouman, die in de late jaren 1930 ook sterk gepreoccupeerd was met "de tegenstelling tussen stad en platteland", waarbij "de stad steeds wordt voorgesteld als het centrum van de culturele misvorming en het platteland als het centrum en als bron van regeneratieve krachten", betoonde kort vóór de Tweede Wereldoorlog nogal wat sympathie voor regionalistische organisaties zoals 'De Groninger Gemeenschap', 'Brabantia Nostris' en de Friese beweging. Hij hoopte dat zij elk vanuit hun eigen provinciale specificiteit zouden kunnen bijdragen tot een nationaal eenheidsstreven en een Nederlandse "volksgemeenschap". Dat brengt ons bij een andere bijdrage uit "Een en al illusies", met name "Levend land. Folklore en cultuurkritiek aan de Groningse universiteit aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog", waarin een aantal van die denkbeelden over een (nationaal) gemeenschapsgevoel en aandacht voor de volkscultuur als tegengewicht voor de unificerende modernisering vanuit Gronings perspectief worden belicht.

Klaas Van Berkel, die in zijn jeugd zowel sterk geïnteresseerd was in biologie als in geschiedenis, specialiseerde zich onder meer in wetenschaps- en universiteitsgeschiedenis. In navolging van de wiskundige en historicus van de natuurwetenschappen Eduard Jan Dijksterhuis (1892-1965), over wie hij een biografie schreef, beschouwt hij de wetenschapsgeschiedenis "als het veer tussen de literaire en de wetenschappelijke cultuur", met als doel "de kloof tussen culturen te overbruggen". Het essay "Veerman tussen twee culturen. De roeping van de wetenschapshistoricus E. J. Dijksterhuis" in "Een en al illusies" biedt een uitstekende introductie tot het leven en werk van deze hoogleraar in de geschiedenis van de wiskunde. Dat deze exacte wetenschapper voor zijn magnum opus "De mechanisering van het wereldbeeld" uit 1950 twee jaar later de literaire (!) P. C. Hooftprijs ontving, was een bewijs dat de door hem en later door onder meer Van Berkel voorgestane verbinding tussen natuur- en cultuurwetenschappen tot de mogelijkheden behoort. De betreurde "scheiding tussen de zogenaamde twee culturen, de literaire en de natuurwetenschappelijke", was ook het thema van de befaamde lezing "The Two Cultures and the Scientific Revolution" uit 1959 van de Britse natuurkundige en literator Charles Percy (C. P.) Snow (1905-1980), waaraan Van Berkel meermaals refereert.

Klaas van Berkel

Tot slot dienen uit Van Berkels emeritaatsbundel nog drie "waarderende biografische essays" over Nederlandse historici van protestantse huize te worden gesignaleerd. Het schrijven van "levensberichten", zo merkt Van Berkel op, heeft hij "altijd als een van de mooiste opgaven van de historicus gezien". De necrologie over Arie Van Deursen (1931-2011), "een gelovig

schrijver in een wereld van seculiere historici”, getuigt van groot respect en bewondering voor een beginselvaste en principiële man, “die vond dat beginselen alleen maar beginselen zijn als ze niet openstaan voor aanpassing aan een nieuwe tijd” ... Van Deursen, specialist van de 17de eeuw (met name in Nederland), hoogleraar aan de Vrije Universiteit van Amsterdam en auteur van – naast heel veel meer – het magistrale “Een dorp in de polder: Graft in de 17de eeuw” (1994), krijgt van Van Berkel terecht de hoogste eer.

Het in memoriam over Edzo Waterbolk (1915-2000, bij wie Van Berkel promoveerde, is enerzijds het relaas van “een geleerdenleven” en anderzijds een met veel affiniteit gecomponeerd persoonlijk portret. Een van de mooiste en zeker het meest diepmenselijke stuk in “Een en al illusies” is “Een ‘waldpyk’ in de wetenschap. Wiebe Bergsma (1955-2015)”, een warme, hartelijke en met veel inlevingsvermogen geschreven hommage aan een productieve en geïnspireerde historicus (uitmuntend kenner van de geschiedenis van Friesland en Groningen in de 16de en de 17de eeuw), die door een opeenstapeling van problemen in zijn persoonlijk leven vroegtijdig overleed.

Als slot van deze bespreking van een boek met een selectie uit de publicistische productie van een volbloed wetenschapper als Klaas Van Berkel, is een citaat met een ode aan de wetenschap meer dan op zijn plaats. “Regel is, dat de groote overwinningen van den menschelijken geest vrucht zijn van een beoefening der Wetenschap om haar zelve zonder eenig bijoozmerk”. Aldus een volkomen terechte uitspraak van de Utrechtse hoogleraar sterrenkunde Albertus Antonie Nijland (1868-1936)!

Nico Van Campenhout

Historische weetjes: wist je dat ...

Onder het bewind van Timoer Lenk (1336-1405) naar schatting zo’n 17 miljoen mensen zijn overleden. Dit komt omdat Mongoolse leider een uitstekend krijgshoofd was, maar geen standvastige regering kon leiden. Daarom moest hij vaak dezelfde gebieden opnieuw veroveren. Onder zijn slachtoffers zat ook zijn eigen schoonbroer Hoessein met wie hij de macht niet langer wilde delen.

Musea, kerken en kloosters

In deze rubriek brengen we nieuws over diverse musea in België, waarvan deze keer twee in Brugge: een project rond religieus erfgoed in Brugge (Sacred Books) en bovendien een absolute aanrader voor wie eens iets speciaals wil zien: de Jeruzalemkerk in Brugge.

Pioniersproject rond religieus erfgoed 'Sacred Books | Secret Libraries'

Om het spirituele erfgoed van religieuzen te bewaren en zichtbaar te maken, om religieuze gemeenschappen een toekomstperspectief aan te reiken en om het bedreigde en besloten materiële en immateriële erfgoed van religieuzen zuurstof te geven, is in Brugge 'Sacred Books | Secret Libraries' opgestart. Het project opent twee bewoonde kloosters voor bezoekers en focust op het spirituele erfgoed en de boeken van de religieuzen.

Bibliotheek Karmelietenklooster

Een kwart van de oppervlakte van de historische stad Brugge is rechtstreeks gelinkt aan het religieuze leven: kerken, kloosters, godshuizen, stichtingen, centra en diensten getuigen van wat de vorige generaties in de voorbije eeuwen hebben opgebouwd en doorgegeven vanuit hun christelijk geloof en hun daaruit voortvloeiende engagement voor de Kerk en de samenleving. Op vandaag is de gedeelde zorg van de religieuzen hun geestelijk nalatenschap. Hoe kunnen zij hun spiritueel erfgoed vrijwaren voor de toekomst?

In twee door contemplatieve religieuzen bewoonde kloosters in de historische binnenstad van Brugge maakt 'Sacred Books | Secret Libraries' de hoge erfgoedwaarde van de sites en het leven en de spiritualiteit van de bewoners duidelijk aan de bezoeker. De waarde van het religieuze leven en de invloed van religieuzen op de geschiedenis van de stad, van Vlaanderen en van Europa kan niet overschat worden. De erfenis van religieuzen is relevant voor de mens van vandaag en morgen.

Het Engels Klooster is het enige Engelse katholieke klooster op het Europese vasteland dat, behalve tijdens de Franse Revolutie, onafgebroken heeft gefunctioneerd. Het klooster staat vooral bekend om de unieke koepelkerk en de relikwie van Thomas More die er bewaard wordt. De kanunnikessen van Windesheim leven volgens de Regel van Augustinus én in de traditie van de

Pandgang Engels klooster

Moderne Devotie. De bibliotheek heeft een Engelse ordening. Ook het klooster van de Ongeschoeide Karmelieten heeft de Franse Revolutie goed doorstaan. Het karmelietenklooster beschikt over een indrukwekkende refter en een intacte en rijke bibliotheek met authentieke indeling.

Het is een unicum dat religieuze gemeenschappen hun klooster permanent ontsluiten voor geleide bezoeken doorheen een groot gedeelte van hun huis. De eigenheid van 'Sacred Books' zit in deze benadering: de ontsluiting vertrekt vanuit het standpunt van de bewoners zelf, respect voor hen en voor de draagkracht van de sites staat voorop en de ontwikkeling van de ontsluiting is gebeurd in nauwe samenspraak met de religieuzen.

De gidsen van 'Sacred Books' bouwen het bezoek steeds op rond de beleving van de stilte (de gids vraagt daarom aan de bezoeker om de smartphone voor een uurtje in de spreekkamer te laten), de spiritualiteit van de religieuzen die deze sites bewonen, de authentieke verhalen die met deze bijzondere plekken verbonden zijn en de boeken en bibliotheken die eveneens de spiritualiteit en de geschiedenis van het religieuze leven illustreren.

Met het ontsluiten, bewaren en versterken van het religieuze karakter van beide unieke sites is 'Sacred Books | Secret Libraries' een pioniersproject dat een voortrekkersrol opneemt in het debat over de betekenis van religieus erfgoed en over de omgang met religieus erfgoed. Het project wordt ondersteund door Toerisme Vlaanderen en Stad Brugge.

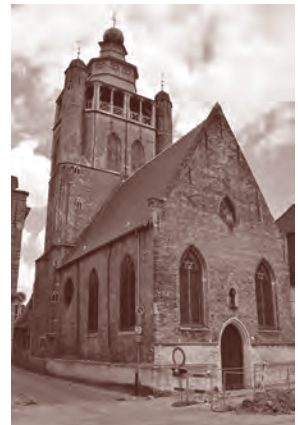
De geleide bezoeken vinden plaats in beide kloosters op maandag, woensdag, donderdag en zaterdag – telkens om 10 uur, 14 uur en 15 uur. Een bezoek, onder leiding van een gids, duurt een uur en eindigt in de voormiddag met een ontmoeting met een religieuze. Voor info, contact en tickets: www.sacredbooksbruges.be.

Doenja Van Belleghem

De Jeruzalemkerk en het Adornesdomein

't Is wonder

"'t Is wonder hoe de Brugsche stad bijna heel 't Heilig Land bevat". De uitspraak komt van Guido Gezelle toen hij nadenkt over verschillende plaatsnamen in zijn geboortestad. Hij concludeerde dat je perfect dichtbij op pelgrimstocht kon gaan, een mooie tip vandaag de dag voor een vakantie in eigen land. Gezelles eerste voorbeeld van het Heilig Land in Brugge was "een kerk Jeruzalem". Hij had het hier over het huidige Adornesdomein met de Jeruzalemkapel.

Jeruzalemkerk

In de Brugse volkswijk Sint-Anna, weg van de platgetreden toeristische paden, bevindt zich namelijk de site Adornes. Het is het enige intact gebleven middeleeuws domein dat de stad nog kent. Hier vinden we twee musea, een 15de eeuwse stadspaleis, maar vooral de indrukwekkende Jeruzalemkapel. In feite is het een kerk, maar doordat deze in privébezit is moeten we officieel spreken van een kapel. Nochtans domineert een grote toren de omgeving, waardoor de meeste mensen het de Jeruzalemkerk noemen – mogelijks de enige nog overgebleven privékerk in België. Maar voor we deze bezoeken duiken we eerst de geschiedenis in.

De Familie Adornes en haar nakomelingen

Alles start met de familie Adornes, oorspronkelijk uit Genua. Oppicino, de eerste “Vlaamse” Adornes, zou eind 13de eeuw meegekomen zijn met Gwijde van Dampierre toen deze terugkeerde van de Kruistochten. De Adornes klonnen in Vlaanderen snel op in de samenleving. Zo bezaten ze als aristocraten verschillende landerijen in Vlaanderen en meerdere huizen in Brugge. De familieleden waren ook actief als makelaar-herbergiers, geldwisselaars en handelaars. Vooral de handel met aluin was zeer winstgevend, aangezien deze gebruikt werd bij het verven van de Vlaamse wol. De familie werd ook actief in het stadsbestuur.

In 1427 waren de broers Pieter II en Jakob gevestigde waarden in de stadspolitiek. Na een pelgrimstocht naar Jeruzalem kochten zij land aan om een kapel te bouwen gewijd aan Jeruzalem. Op 20 mei 1429 werd deze ingewijd. Ze kregen van de paus toestemming om missen te laten lezen. De kerk werd op die manier als het ware een parochie op zich! Het gebouw werd ook de verzamelplaats voor de Broederschap van Jeruzalemvaarders. Maar de huidige kerk is wel gebouwd onder Anselmus (1424-1483), zoon van Pieter II en het bekendste lid van de Adornesfamilie.

Anselmus werd al snel betrokken in de familie zaken, en zou de hoogste functies bekleden die maar mogelijk waren in het 15de eeuwse Brugge. Hij werd raadsman, schepen, thesaurier en burgemeester van de stadsraad. Maar het ging verder dan dat, en hij was doorheen zijn carrière ook raadgever voor Filips De Goede, Karel De Stoute en Maria van Bourgondië. Op het einde van zijn leven was hij zelfs ambassadeur en diplomaat voor de Schotse koning James III. In 1471-1472 ondernam Anselmus samen met zoon Jan een pelgrimstocht via Tunis, Egypte en Sinaï naar Jeruzalem. Bij zijn terugkeer in Brugge liet hij de bestaande kapel afbreken en startte met de bouw van een nieuwe, geïnspireerd op de resten van de Tempel van Salomon en het Heilig Graf. Dit is het gebouw dat er vandaag nog staat.

De familie hield het domein nog generaties in bezit, maar stierf in mannelijke lijn uit in 1752 waardoor de naam Adornes verdween. Maar de site bleef verder bezit van afstammelingen

*Grafmonument van
Anselmus Adornes*

van de Adornes, zelfs toen er een klooster en kantschool van de Zusters Apostolinnen intrek nam om de gebouwen te beheren. Sinds 2000 zijn de eigenaren Maximilien en Véronique de Limburg Stirum, de 17de generatie sinds Oppicino uit Genua. Zij openden het domein in 2014 voor het grote publiek onder het motto "Delen om levend te maken, levend maken om te bewaren."

De 'burgerlijke gebouwen' van Adornes

Vooraleer we de kerk/kapel bespreken gaan we even kort in op de andere gebouwen. Het eerste gebouw, dat in feite deels los staat van de site is het Europees Kantcentrum. Dit bespreken zou een volledig artikel beslaan en is misschien voor een andere keer.

Twee andere gebouwen behoren wel direct tot het Adornesdomein. De ene is het museum met de geschiedenis van de familie Adornes. Deze werd in 2014 geopend en is ondergebracht in de 15de eeuwse godshuisjes "voor arme vrouwen". Het zijn zes gerestaureerde woningen die nu met elkaar verbonden zijn. Dicht bij de ingang van het domein ligt het stadspaleis, de voormalige patriciërswooning van de familie uit de 15de eeuw. Hier krijg je toegang tot The Scottisch Lounge. Dit salon staat open voor wie een drankje of iets te eten wil krijgen. Het geldt voor je drankje of snack kun je in een spaarvarken achterlaten. De rest van het gebouw is nog in gebruik van de familie maar is op speciale gelegenheden geopend, net als de tuin. Maar bij een bezoek aan het Adornesdomein zal je sowieso het meeste tijd doorbrengen in de kapel!

De Jeruzalemkapel

Het belangrijkste en meest indrukwekkende deel van de site is wel de Jeruzalemkapel, bestaande uit een dubbelkapel met een crypte, en gebouwd in één bouwcampagne na 1471. Het uitzicht alleen al toont dat dit een speciaal bouwwerk is. De robuuste achthoekige toren maakt meteen indruk. Bovenaan zien we een grote bol met daarop het croix pattée en een gebroken wiel met palmtak. De bol verwijst mogelijks naar de koepel van de oude H. Grafkerk in Jeruzalem. Het kruis pattée kan staan voor het ridderschap van Anselmus, of ook refereren naar de ridders in het H. Land. Het wiel met de palmtak zijn duidelijk symbolen voor de H. Catharina. Anselmus bezocht namelijk het Catharinaklooster in Sinaï, waar hij een stuk stof en zijn juwelen tegen de relieken mocht houden. Binnenin vinden we nog veel verwijzingen naar de H. Catharina. Op de zijtorens zien we de zon (verwijzend naar God en het Westen) en de maan (symbool voor Maria en het Oosten).

Toren van binnen gezien

Bij het binnengaan valt meteen het 15de eeuwse graf op dat voor het altaar staat. Dit is het graf van Anselmus en zijn vrouw Margareta Vander Banck, die levensgroot afgebeeld zijn als gisanten. Omdat Anselmus in Schotland stierf en begraven werd, is enkel zijn hart hier bewaard. Het Adornesgraf is het enige vrijstaande grafmonument uit de 15de eeuw dat nog bewaard is in Brugge. Binnenkort zal deze gerestaureerd worden en mogelijks een tijd niet zichtbaar zijn.

Altaarstuk over de passie van Christus

Een ander opmerkelijk kunstwerk is het altaarstuk van ca. 1485 dat de Passie van Christus op de Golgothabergh afbeeldt. In zandsteen zijn verschillende passiewerktuigen (nagels, tangen, zweep, etc.) afgebeeld, en het geheel is bekroond met drie kruisen. In het altaar werden vroeger heel wat relieken bewaard in de nissen met traliewerk. Dit altaarstuk geeft vaak een lugubere indruk, en de kapel werd daarom al gebruikt als decor in diverse films en series als een mysterieuze kerk van waaruit eeuwenoude ordes de wereld besturen.

De zes kleurrijke glasramen dateren van 1482-1580, en behoren tot de weinige die zowel de Beeldenstorm als de Franse Revolutie overleefd hebben. De hele site is namelijk ongemeid gelaten omdat ze privébezit was. In deze ramen zien we leden van de familie Adornes vergezeld door zijn of haar patroonheilige. Op de schilderijen rondom vinden we andere familieleden terug die niet in glas vereeuwigd zijn. De kapel is ook bezaaid met wapenschilden van de familie, vooral dan deze van Anselmus in de balksleutels met de Schotse ridderketting. Je ziet ook vaak de tekst 'Para Tutum'. Dit is de wapenspreuk van Anselmus, afkomstig uit een Mariahymne, en betekent vrij vertaald 'Bereid een veilige weg'. Ten slotte merken we vaak het embleem van de familie op: een wolk waaruit lichtstralen komen, waarschijnlijk het goddelijk licht dat op het Einde der Tijden op het Eeuwige Jeruzalem zal schijnen. Dit is ook het logo van het hedendaagse domein.

Via trappen kan men naar het hoogkoor, maar deze is meestal niet toegankelijk. Door de ramen in de deuren kunnen we wel nog een altaar zien en de obiits van de familie. Dit zijn rouwborden die gemaakt werden bij het overlijden van een belangrijk persoon en deze vermelden de geboorte- en sterfdatum. Het hoogkoor bevat ook een private bidkapel, via een galerij verbonden met de patriërswooning. Zo konden de familieleden vanuit hun eigen woning de kapel bereiken. Van buitenaf kan je deze galerij nog goed zien.

Galerij tussen de woning en de kerk

Langs de trappen beneden kan men nog de crypte betreden onder het hoogkoor. Deze zou een nabootsing zijn van de crypte van het Heilig Graf. Hier ligt in een kleine ruimte ook een beeld van Christus in zijn graf, dat vroeger zou meegedragen zijn bij processies. Hier bevindt zich ook de Reliekhouders van het Kruis met een splinter van het Ware Kruis (Vera Cruce). De splinter is niet afkomstig van een bedevaart, maar was een deel van een groter stuk dat bewaard wordt in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Brugge.

Het volledige bouwwerk in detail bespreken zou teveel tijd innemen, en deze tekst is niet meer dan een opsomming van enkele van de markantste onderdelen. De hele kapel staat al vol met verwijzingen en symbolen naar de familie, maar ook naar de devotie tegenover het Heilig Graf en zelfs het hele Heilig Land. Niettemin is het hele domein zeker een bezoek waard, en het kan een handige tip zijn voor wie vakantie in eigen land wil nemen. De omweg naar dit minder bekende deel van Brugge toont aan dat er ook in België nog veel speciale zaken te ontdekken vallen, zelfs voor de meer ervaren reiziger, of in dit geval misschien eerder 'pelgrim'.

Frederik Maertens

Historische weetjes: wist je dat ...

In het ziekenhuis dat Florence Nightingale (1820-1910) leidde tijdens de Krim-oorlog meer mensen overleden dan in de andere ziekenhuizen in de omgeving. Ze kwam erachter dat de defecte riolering hiervan de oorzaak was. Hierdoor heeft ze haar leven lang het belang van hygiëne onderstreept.

Camino Historici: Oxford

nze redacteur Goedele Mafrans is een verwoed reizigster, maar in 2020 zocht ze het minder ver van huis: in het prachtige Oxford! Dat was nog net vóór de coronacrisis en alleszins ook vóór de harde Brexit die er eveneens aankomt.

Vlak voor Covid19 ervoor zorgde dat de grenzen sloten en dat mensen weken in quarantaine moesten, had ik nog het geluk om naar “de stad met de dromerige klokkentorens” te gaan: Oxford. Deze Engelse stad herbergt de op twee na oudste universiteit (na de Sorbonne in Parijs en Bologna in Italië), maar als Harry Potterfan wilde ik ook graag de filmlocaties ontdekken.

Al van bij aankomst stelden we vast dat Oxford, gelegen aan de samenvloeiing van de Cherwelle en de Thames (hier Isis genoemd), een heerlijke, gezellige stad is waar kleine food markets op binnenpleintjes opduiken, afgewisseld met de traditionele, oerdegelijke Engelse pubs en waar de torens van kerken en colleges de skyline kleuren. Oxford is trouwens heel vlot bereikbaar vanuit Londen met de Oxford Tube. Deze bus vertrekt ongeveer elke 15 à 30 minuten vanuit Londen en heeft er verschillende opstapplaatsen. Op de twee uur durende rit rijd je ook door het “andere” Oxford. De stad is immers meer dan een universiteitsstad en heeft buiten het centrum grote industrieterreinen.

Zicht op Oxford

Maar wij kwamen uiteraard voor het historische centrum met haar universiteit, die bestaat uit ongeveer veertig onafhankelijke colleges en zeven permanent private halls (religieuze instellingen). In totaal telt de stad ongeveer 20 000 studenten, die per academiejaar drie trimesters volgen: Michaelmas, Hilary en Trinity. Een bezoek aan Oxford is niet volledig zonder een bezoek aan enkele colleges.

Wij kozen voor het in 1524 gestichte Christ College en meteen het grootste van de stad. Bovendien is het de enige plaats waar de kapel meteen ook een kathedraal is. Dit was dan ook het college van de adel. Onder andere Charles Dodgson (beter bekend als Lewis Carroll) gaf er les. Hij vond er de inspiratie voor Alice in Wonderland, toen hij zijn verhalen vertelde aan de dochter van de decaan: Alice Liddell. Reken voor een bezoekje toch enkele uren. De tocht neemt je onder andere mee naar de Great Hall (waarop de great hall van Harry Potter gebaseerd is), de gigantische eetzaal, een elegante binnenplaats en natuurlijk de kathedraal

zelf. De 14e-eeuwse glas-in-loodramen illustreren onder andere de moord op aartsbisschop Thomas Becket in 1170.

Ook New College mag je als tovenaarsfan niet zomaar voorbij lopen. Hier werden in de kloostergang opnames gedaan voor de vierde film. Het is bovendien een van de oudste colleges (gesticht in 1379) en het eerste dat rond een quadrangle (binnenplaats) werd aangelegd. Wie veel tijd heeft en ik kan alleen maar aanraden om voor meer dan

een dag naar Oxford af te zakken, moet zeker ook naar Magdalen College (spreek uit 'Mohdlin') gaan. Dit is een van de rustigste en meest idyllische colleges. Het is dan ook het gebouw met het grootste domein, waar onder andere een park met herten en reeën in ligt. Zijn 15-eeuwse Great Tower valt ook meteen op als je de stad binnenkomt en is beroemd vanwege May Morning: elke 1e mei zingt een studentenkoor vanop de top van de toren voor duizenden toehoorders en dit al om 6uur 's ochtends! Verder zijn er nog Jesus College, Merton College, Exeter College, Saint Edmund hall, Queen's College, Keble College, ...

Bij een stad met zo'n oude en bekende universiteit hoort natuurlijk een even beroemde bibliotheek. En Oxfords Bodleian Library is meer dan de moeite waard. Boek zeker een rondleiding doorheen alle zalen, je zal er geen spijt van krijgen! Dit moet je wel op voorhand online doen en kan telkens maar enkele dagen vooraf. De rondleiding, en wij hadden een zeer goede gids, start in de Divinity School. Deze dateert uit de 15e eeuw en fungeert als ziekenzaal van Zweinstein in de eerste twee Harry Potter-films. Deze zaal doet zowel dienst als ceremoniezaal dan als examenzaal. Aanvankelijk moesten studenten hier publieke debatten voeren, die meetelden als examen en waarbij zij door de akoestiek heel erg moesten roepen. Tot 70% slaagde dan ook niet.

De zaal Duke Humfrey is de bibliotheek zelf en zo deed ze ook dienst in de films van Harry Potter. Het uitlenen van boeken is er in deze Old Bodleian Library verboden. Dit geldt trouwens ook voor koningen of Amerikaanse presidenten, hoe belangrijk ze zichzelf ook vinden. Een weetje van de gids: zolang hij er werkt en dat is al enkele tientallen jaren, is elke Amerikaanse president al op bezoek gekomen behalve de huidige.

Christ Church

Divinity School

De wapenspreuk van de universiteit van Oxford is trouwens 'Dominus illuminatio mea'. Dit staat gedrukt op een open boek. Volgens diezelfde gids ligt daar het verschil tussen Oxford en haar "vijand" Cambridge: deze laatste heeft op haar wapenschild een gesloten boek. Dit zou het verschil in mentaliteit tussen beide universiteiten weerspiegelen. Voor wie een reis maar half is zonder minstens één boek te kopen, mag zeker een stop bij Blackwell's niet vergeten. Deze "best bookshop in Britain since 1879" is een van de grootste ter wereld. Verdeeld over vier verdiepingen vind je er zo'n 250 000 boeken. Zelf vertrok ik er onder andere met een kopij van Alice in Wonderland.

Wapenschild met boek

Ook qua musea heeft Oxford heel wat te bieden. Zo vond in het Natural History Museum het historische debat (1860) rond 'The Origin of Species' plaats. Daarin vroeg William Wilberforce, bisschop van Oxford, aan wetenschapper T.H. Huxley of hij via zijn grootvader of grootmoeder van de aap afstamde. Huxley antwoordde hierop gevat dat hij liever van een aap afstamde dan van een Wilberforce.

Goedele Mafrans

Historische weetjes: wist je dat ...

Schilder Henri Matisse in 1892 naar Parijs trok om te gaan studeren aan de Académie Julian en de École des Arts décoratifs. Met zijn leraren op beide scholen kon hij niet overweg. Zij vonden dat hij niet goed genoeg kon tekenen.

In memoriam

Leentje Willems (1935-2020)

Leentje Willems werd geboren in Mechelen op 2 juli 1935 en is overleden in Oostende op 2 april 2020. Ze behaalde haar licentiaatsdiploma in 1957 en was lerares Geschiedenis (en gewezen lerares Latijn) aan het Sint-Andreas-instituut in Oostende. Dit in memoriam is geschreven als een afscheidsbrief.

Beste Leentje,

We leerden elkaar kennen als prille 18-jarigen, op de banken van de grote aula, de Peremans- en Cochez-lokalen in het Maria-Theresiacollege. Het was het begin van een zalige studententijd en van een levenslange vriendschap. De studentikoze geneugten waren schaars en eenvoudig, maar hoezeer hebben we plezier gemaakt voor en na de lessen, op mijn kot of in je zalige thuis in Mechelen. Daar ligt zeker de kiem van je positieve ingesteldheid: het was een warme thuis, met een zachte, lieve moeder, een geestige vader en zussen, en gastvrij gekoesterde tantes. Als kleinoden bewaar ik de herinneringen aan reisjes met studiegenoten naar Engeland en Oostenrijk. Wat waren we onberperkt vrolijk en zorgeloos! En wat was je eindeloos gelukkig toen Gilbert voor je aanstekelijke lach bezweek. Aan het "liefelijk bruidje in zijde en kant" kon ik van harte toewensen "zonnige vaart met uw luitenant"!

West-Vlaanderen werd nu je huis. Maar de wortel met Mechelen bleef. Zozeer dat ook na vele jaren je ons kon verblijden met een reeks typische dialectwoorden, die me altijd zullen bijblijven. Je was verbonden aan het Sint-Andreas-instituut in Oostende, waar je niet alleen een uitstekende lerares was, maar ook een moeder voor alle kinderen met grote en kleine zorgen en verdriet. Je was zeer geliefd bij je collega's en bij dorpsgenoten en verenigingen in Ettelgem. Toen viel de schaduw over dit heerlijke leven: je liefste Gilbert ging heen, en je gezondheid wankelde.

Het werd een lange pelgrimstocht met veel pijn en ontgoochelingen, maar ook een toonbeeld van moed. De pelgrim bleef glimlachen door zijn tranen heen, en bleef, zoals de zonnewijzer, alleen de zonnige uren tellen. Je vrienden waren de staf in je hand, trouw met je mee tot de grens van dit land. Te weten dat je, bevrijd van elke aardse last, in slaap en rust bent overgegaan naar het "verre nadezen" brengt troost. Want "haar glimlach en haar zorgen zijn voorbij, haar lieve aandacht voor de dagse dingen die door haar hoofd en door haar vingers gingen, en alles wat zij was voor u en mij" ...

Maar ook is mijn hart vol tranen, want je was me zo dierbaar, Leentje, met je optimisme, je moed ondanks alles, je typische klaterende lach, je vrolijkheid, je meelevend hart, je spitse geest, je eenvoud. Omdat je deze gaven zo gul met me deelde blijf ik je voor altijd dankbaar.

"Vaarwel dan, lieve vriend. Wij hebben stil geschreid
Omdat gij heengaan moest, om ons gemis,
Maar voelen ook al hoe de eeuwigheid
Een glimlach weeft omheen uw heugenis".

Magda Claesen

Gab Colman (1936-2020)

Dit In memoriam is opgesteld door zijn jaargenoten Rik Van Damme en Michel Geerts, in samenwerking met Leo Henkens, Hugo Peeters en Bart Colman. De eindredactie werd verzorgd door Raf De Keyser.

We schrijven oktober 1957. Een veertigtal studenten en studentinnen beginnen in Leuven met een bang hartje, maar toch hooggespannen verwachtingen aan de eerste Kandidatuur Moderne Geschiedenis. Gab Colman was daar toen nog niet bij: als sociaal en religieus bewogen jonge man, wou hij na zijn humaniora als missionaris naar Congo gaan. Met dit doel voor ogen begon hij met goede moed aan het noviciaat in Scheut, maar na drie jaar wou hij terug naar "de wereld", omdat het kloosterleven te eng werd en hij was zo wijd! Samen met Karel Vanden Abeele kwam hij van Scheut in de eerste Kandidatuur terecht. Maar vergis u niet: hij heeft Scheut nooit helemaal de rug toegekeerd en nu en dan kwam de Scheutist in hem nog eens naar boven.

Aan de universiteit

Hij integreerde zich heel vlot in de groep en Hugo Peeters die zijn beste vriend en strijdmakker zou worden, bezorgde hem zijn naam: Gabriël werd Gaby en uiteindelijk Gab en voor de studenten " de Gab ". Hij was een welbespraakte fijnzinnige causeur maar wel met een duidelijk Antwerps accent. Daarnaast beschikte hij ook over een flinke dosis humor, die hij weliswaar nooit liet afglijden naar plat negatief cynisme. Met zijn intelligente kritische geest, kon hij veel 'heilige huisjes' het masker afrukken en soms tot in het absurde relativeren. Maar wanneer hij zich realiseerde dat hij met een van zijn grollen iemand gekwetst had, dan zorgde hij ervoor om dat dezelfde dag nog goed te maken! De Scheutist weet je wel!

De Gab was ook zeer nonchalant en had een gloeiende hekel aan blind opgelegde orde en reglementen; zo zag niemand hem ooit met een boekentas, want gedrukte cursussen sleepte hij niet mee en nota's nam hij in de les op enkele velletjes papier die hij in zijn binnenzak stak. Gab keek wel constant met een open geest naar de wereld, las veel en ging ook regelmatig naar de film. Tijdens een examen bij Professor J.A. Van Houtte, kwam de historische kritiek ter sprake, en Gab illustreerde zijn betoog met voorbeelden uit de film die hij de avond voordien gezien had. Prof. Van Houtte was in de wolken.

Maar tijdens een culturele uitstap met heel ons jaar naar Keulen, joeg hij de begeleidende professoren in de gordijnen, toen we een bezoek brachten aan het kasteel van Brühl. Iedereen moest op "Befehl" van de gids een soort pantoffels aantrekken om het parket en de marmeren vloeren niet te beschadigen; de Gab en Achilles Van Mechelen zagen dat niet zitten en gingen wat verder naar een voetbalwedstrijd kijken. Dat viel niet op een blauwe steen. Tijdens de examenzittijd van de eerste Kandidatuur werd Hugo Peeters ziek en kreeg veertien dagen uitstel om zijn examens toch nog af te leggen. De Gab had zich ondertussen goed geïnformeerd over de meest gestelde vragen en hielp Hugo bij het blokken ... en hij slaagde. Weer eens Scheut op zijn best!

In de licenties koos Colman voor de Middeleeuwen en in het historisch seminarie werkte hij met brio mee onder leiding van Professor J. M. De Smet aan een kritische studie over de "Vita Sancti Gerardi Broniensis". Prof. De Smet publiceerde er een degelijk artikel over in de *Revue Bénédicte* (LXX, 1, 1960). Met zijn thesis over "De Kanunniken van het Onze-Lieve-Vrouwekapittel te Antwerpen 1441-1512" was hij heel vlug klaar maar niemand mocht dat weten. Omdat de Gab nog vier examens moest afleggen voor de tweede Licentie, promoveerde hij pas in september 1961. Dat het onderwerp van zijn proefschrift thuis hoorde in het domein van de kerkgeschiedenis, hoeft ons niet te verwonderen want in die tijd werden we eerder opgeleid tot kerkhistorici dan tot profane historici.

Congoavontuur

Een paar maanden eerder, meer bepaald op de avond van de deliberatie in juli 1961, werd voor de Gab en Michel Geerts, de basis gelegd voor hun bewogen Congoavontuur. Wij laten Michel aan het woord die het allemaal van op de eerste rij heeft meegeemaakt:

"De avond van onze deliberatie (half juli 1961) zaten we met enkelen van ons jaar in onze stamcafé in de Parijsstraat. Sommigen om hun goede uitslag te vieren, anderen om hun verdriet te verdrinken. Het was bijna middernacht toen in het café een jonge man binnen stapte die een oud- vriend was van één van onze jaargenoten. Die jonge man vertelde dat hij juist terug was uit Congo, waar hij een jaar les had gegeven. Hij vertelde zo enthousiast over zijn avontuur, dat Gab en ikzelf in die nacht het besluit namen ook naar Congo te gaan. Door de gewijzigde Wet op de vrijstelling van de Militaire Dienstplicht op initiatief van Koning Boudewijn (art. 16 Wet van 21 juni 1961) was het immers mogelijk geworden te ontsnappen

aan de militaire dienstplicht door gedurende drie jaren in een termijn van vier jaar, werkzaam te zijn in een ontwikkelingsland.

De volgende morgen trokken de Gab en ikzelf per trein naar het missiehuis van Scheut. De Belgische regering had ook aan de Scheutisten enkele contracten toebedeeld. Pater Brys, verantwoordelijk voor het zoeken naar kandidaten voor het invullen van deze contracten, ontving ons zeer vriendelijk (de Gab kende immers die pater van tijdens zijn noviciaat), legde een kaart van Congo op tafel en duidde de missieposten aan waar de paters van Scheut een middelbare school runden. Noch de Gab noch ikzelf kenden het Congolese binnenland en kozen voor een locatie waarvan de naam in onze oren zeer Congolees klonk, nl. Ngandajika, gelegen in volle brousse in Zuid-Kasaï. Enkele jaren voordien hadden de Scheutisten aldaar het Collège Saint- Georges opgestart.

Enkele dagen later, meer bepaald op 27 juli 1961, tekenden wij onze contracten met het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking. Op 18 september 1961 vertrok ik vanuit Zaventem. Buiten de Belgische kust, de Antwerpse diertuin en de Ardennen ... had ik van de wereld nog niets gezien, laat staan dat ik ooit per vliegtuig had gereisd. Toen ik in Ndjili op de luchthaven van het toenmalige Léopoldville landde, was het er één grote chaos: men had juist vernomen dat het vliegtuig van Dag Hammarskjöld, de toenmalige Secretaris-Generaal van de Uno, boven Ndola (Zambia) was neergehaald. Na enkele dagen vloog ik dan met een binnenlandse vlucht verder naar Bakawanga waar een pater Scheutist mij per auto naar Ngandajika bracht.

Gab kwam een maand later aan omdat hij eerst in Leuven zijn thesis en Tweede Licentie had afgelegd. Voor zijn afreis was hij getrouwd met Kris, een sympathieke Chiro-leidster uit de Antwerpse Linkeroever. Het lag in zijn bedoeling zijn jonge bruid ook naar Ngandajika te laten overkomen. Maar eenmaal ter plaatse moesten wij vaststellen dat wegens een totaal gebrek aan elementair comfort, de brousse niet geschikt was voor een jong koppel. Het volgend schooljaar is Gab dan overgeplaatst naar een school in Léopoldville. Ik zelf, inmiddels ook gehuwd, kwam terecht in Bakwanga (heden Mbujimay), waar ik tot mijn definitieve terugkeer in 1966 samen met mijn vrouw en onze twee kinderen verbleven heb. Ik heb het geluk gehad samen met mijn vrouw enkele dagen te kunnen doorbrengen in de gastvrije woning van Kris en Gab in Léopoldville. Ik herinner me tenslotte nog dat Gab zeer goed opschoot met de leergierige Congolese leerlingen en dat hij Frans en zelfs enkele zinnen in het tsiluba sprak, uiteraard met een Antwerps accent."

Gab getuigt zelf over deze bewogen periode: " De enkele jaren Congo zijn me bijgebleven als een heel gedenkwaardige periode in ons leven; de eerste jaren van echt samenzijn, interessante mensen leren kennen en daar geleerd hoe les te geven. Ook de plaats waar de twee eerste kinderen geboren zijn. Maar na drie jaar was het over."

Ook andere jaargenoten volgden de lokroep om in Congo te gaan lesgeven, o.a. Jaak Beckers, Willy Dupon, José Van Compennolle, Karel Van den Abeele.

Leraar in Antwerpen

Toen zijn vader hem het nieuws bracht dat er in het Sint Thomascollege in Antwerpen-linkeroever plaats was voor een leraar latijn, geschiedenis en wiskunde was de keuze snel gemaakt, temeer omdat door de onlusten een terugkeer naar Congo uitgesloten was. Het betekende voor het gezin wel een hele overschakeling, maar de Gab ontpopte zich snel tot een gedreven en vooral creatieve leerkracht, die heel spiritueel zijn eigen pedagogische vernieuwingen doorvoerde. Zo leerde hij in het eerste jaar Latijn aan bij middel van liedjes en sprookjes waarvoor hijzelf de teksten in het latijn geschreven had zoals bijvoorbeeld: "Decem parvi larvi" (Tien kleine sprookjes). Hij kleurde de ablatief groen en de accusatief paars, om de stof aanschouwelijk te maken. Voor wiskunde gaf hij als huistaak de opdracht om zoveel mogelijk scheldwoorden op te schrijven om de eigenschap distributiviteit te illustreren. Zoals in Leuven, was hij het type van de verstrooide nonchalante maar wijze professor, die altijd op zoek was naar een landkaart, een handbook of zijn boekentas, maar steeds op zijn pootjes viel en van zijn les een boeiend gebeuren maakte. Het was een goede tijd en ook in de ogen van de vrienden en kennissen waren ze een met hun vier kinderen een gelukkig gezin.

Het noodlot

Toen sloeg het noodlot toe: Kris zijn eerste en grote liefde en steunpilaar van het gezin werd ziek en overleed. Gab viel alleen met "vier klein mannen" zoals hij het zelf formuleerde. Hij heeft dit verlies nooit kunnen verwerken en had het moeilijk om alleen voor de kinderen te zorgen. Na een tijdje meende hij een oplossing gevonden te hebben bij Lutgard, een vroegere babysit die hij per toeval weer ontmoet had. Ze trouwden en een jaar later werd Lies geboren die nu een briljante pianiste geworden is.

De Gab werd zwaar diabetes en dat ondermijnde langzaam maar zeker zijn gezondheid, zodat zijn pensioen een bevrijding werd. We kunnen dit afleiden uit het gedicht dat hij voor die gelegenheid schreef en waar Michel Geerts de hand kon op leggen:

"En nu ga ik ...,
 In het onderwijs is het staan
 vele jaren staan
 soms kunnen je voeten het niet meer aan
 en dan is het gaan
 slechts een keer gaan
 alleen
 alleen met pensioen
 en dat is nooit meer moeten
 maar ook dikwijls niet meer kunnen ..."

Eindelijk heeft hij nu de tijd, bevrijd van jaarplannen, doelstellingen en eindtermen, om zich te verdiepen in zijn grote hobby: de Griekse mythologie! Hij had een hele doos fiches met al zijn nota's over dit onderwerp. Het was zijn bedoeling om achter de diverse verhalen van goden en godinnen voeling te krijgen met de diepere onderbewuste drijfveren die de Grieken bewogen om het God-mens-mysterie te analyseren. Zoals reeds gezegd, bleef hij na Scheut, nog altijd geboeid door al datgene wat 'deze aard in haar samenhang bewaart'.

Maar hij kreeg het steeds moeilijker om zelfs met de nodige huishoudelijke hulp in zijn huis te blijven. Zonder zelfbeklag beleefde hij de laatste jaren ook veel plezier met het bezoek van zijn negen kleinkinderen. Toen hij vernam dat het met de gezondheid van Hugo Peeters niet zo best ging, liet hij zich naar het WZC Paradijs in Lier brengen om hem nog eens te bezoeken. Hugo vertelde aan de telefoon: "De Gab was zelf niet meer in goede doen. Hij kon zelf niet meer rijden en heeft zich naar hier laten voeren. We hebben tijdens onze moeizame babbel nog wat oude Leuvense koeien uit de gracht gehaald maar soms werd het ook -heel even- een diepzinnig gesprek." Het waren de laatste woorden die ze wisselden; veertien dagen later, op 24 april 2020, overleed Gab Colman in het Middelheim-Ziekenhuis te Antwerpen, aan de gevolgen van een Coronabesmetting.

We geven Gab het laatste woord om dit In Memoriam te besluiten. De laatste verzen van zijn pensioneringsgedicht luiden:

"dat is gaan leven met herinneringen
en is de zekerheid dat de herinnering aan jullie
een VREUGDE blijft voor ALTIJD."

De herinneringen aan Gab Colman zullen zeker en vast ook voor ons en voor ALTIJD een VREUGDE zijn!

Jos Van Dooren (1943-2020)

In september 1969 startten Jos Van Dooren, minderbroeder, en ikzelf onze studie geschiedenis: Jos een stukje ouder en - zoals de zeven andere geestelijken in ons jaar - al met veel studie-ervaring, ikzelf een groentje van net 18 jaar. Lieva Dierynck kwam er twee jaar later bij vanuit Kortrijk. Het werd het begin van een jarenlange intense vriendschap. En voor Lieva en mezelf - op de valreep, de laatste dag van onze tweede licentie - van onze relatie en latere trouw. En Jos was er altijd bij. Hij werd onze 'familie-pater', onze broeder.

Op 9 juni 2020 overleed Jos in Sint-Kornelis-Horebeke. Hij was geboren in Turnhout op 20 oktober 1943. Na zijn humaniora in het Sint-Antoniuscollege in Lokeren trad hij in 1962 in bij de Franciscanen-minderbroeders. Na zijn noviciaat in Tielt volgde hij de filosofische opleiding in Vaalbeek en nadien theologie aan het Centrum voor Kerkelijke Studies. In 1969 startte hij zijn studies Moderne Geschiedenis in Leuven. Tijdens zijn eerste kandidatuur – op 12 april 1970 – werd hij priester gewijd. In de post-conciliaire sfeer van 1970 en op zoek naar vernieuwing in de beleving van de franciscaanse spiritualiteit besloot Jos samen met een aantal andere jonge Franciscanen om het klooster in de Vlamingenstraat in Leuven te verlaten en te gaan samenwonen in een 'huis in de rij' tussen de mensen, eerst op Craenen-donck, later in de Bayostraat en de Deberiotstraat. We werden er kind aan huis en deden er vaak mee de afwas. En we maakten er stilaan kennis met de franciscaanse spiritualiteit en gastvrijheid.

Student in Leuven

Toen Jos startte in de eerste kandidatuur geschiedenis, waren we met slechts 26 studenten, onder wie zeven geestelijken. En Jos was duidelijk een pater die met zijn twee voeten in de wereld stond. Hij nam voluit deel aan de studentenactiviteiten. Hij ging mee naar T-dansants. Onder andere op de vooravond van ons examen Middeleeuws Latijn naar jeugdclub de Zoenk in Kessel-Lo, waar een andere atypische pater van onze lichtung, Maurice Lannoye (+2019) proost was. We trokken daar samen te voet naartoe en onderweg probeerden we (als voorbereiding op ons examen van 's anderendaags) een Nederlands chanson in het Latijn te vertalen. Die uitspatting zou ons ons verdere leven en onze verdere vriendschap als anekdote bijblijven. Enkele dagen voor Jos' overlijden maakten we er nog samen allusie op.

In de loop van onze eerste licentie werd Jos mijn steun en toeverlaat om te proberen de toen slabakkende Historische Kring overeind te houden. Op het einde van onze tweede licentie (mei 1973) deden we samen het licht uit na ons afscheidsfeest in het kasteeltje in Wijgmaal en ... we bleven er op een canapé slapen om 's anderendaags nog de afwas te doen. Onze studiejaren werden het begin van een blijvende en intense vriendschap. En een jaar later zegende Jos ons huwelijk in, in de tijdsgeest van toen met lang haar tot op zijn schouders. Jos deed er – zoals velen in die tijd – een jaartje langer over om zijn licentiaatsverhandeling af te werken. Hij studeerde af in 1974 met een thesis over Albertus Miraeus, een apologet-historicus uit de 17e eeuw.

Historicus

Daarna dook hij – voor heel even – het onderwijs in: een maandje als godsdienstleraar in het Heilig Hartinstituut in Heverlee en een maandje leraar geschiedenis in het college van Heusden. Maar dat was niet echt zijn ding. Tussen 1974 en 1976 was hij met wisselende periodes medewerker van universiteitsarchivaris Jan Roegiers en belast met de uitbouw van de iconotheek en de voorbereiding van de tentoonstelling '550 jaar Universiteit Leuven'. In

die periode deed hij ook enkele maanden onderzoek in het Vaticaanse archief in opdracht van het Belgisch Historisch Instituut in Rome. En tussendoor was hij ook medewerker aan het Franciscaans archief in Sint-Truiden.

In 1977 werd Jos het allereerste personeelslid van het pas opgerichte KADOC, eerst als vrijwilliger en vanaf september 1980 als bezoldigd 'documentalist socio-religieuze documentatie'. Gedurende bijna acht jaar zou Jos met zijn autootje heel Vlaanderen doorkruisen om documentatie op te halen en contacten te leggen met religieuze instituten, voornamelijk met contemplatieve kloosters. Zo legde hij mee de basis van de collectie van KADOC.

Naar Assisi

In 1976 begon Jos – samen met enkele confraters – aan iets wat zijn levenswerk zou worden. Ter gelegenheid van de 750ste verjaardag van het afsterven van Franciscus organiseerden zij een pelgrimstocht, te voet van Rome naar Assisi. Wat als een éénmalig initiatief bedoeld was, groeide onder druk van de deelnemers uit tot een tweejaarlijks gebeuren. Vanaf het begin tot in 2012 was Jos de coördinator en het aanspreekpunt voor deze tochten. Het initiatief wordt sindsdien verdergezet door 'Tau, Franciscaans spiritualiteit vandaag'.

In 1985 trok hij zelf samen met zijn goede vriend Jan De Proft te voet van Vaalbeek naar Assisi. De volgende jaren gaven zij – nog tot in 2019 – op tientallen plaatsen in Vlaanderen voor allerlei organisaties een poëtische impressie van hun pelgrimage. Daarnaast coördineerde Jos wandelingen van de tochtgenoten hier te lande en begeleidde hij vanaf 1987 om de twee jaar voettochten van Firenze naar Assisi. Hij organiseerde en gidste bedevaarten en tochten voor andere groepen en adviseerde allerlei mensen en groepen die zelf naar Assisi wilden gaan om Franciscus en Clara te leren kennen. Zijn vorming als historicus kwam hierbij goed van pas. Voor de tochten maakte hij gedegen brochures met achtergrondinformatie. En zelf was hij een uitstekende gids die zijn gedegen historische kennis op een zeer toegankelijke en vooral vrolijke manier kon overbrengen. Vele honderden mensen liet hij zo Italië en Assisi kennen en bracht hij in contact met de geest van Franciscus van Assisi.

De Vluchtheuvel

Alhoewel Jos zijn archief- en documentatiewerk met veel plezier deed, lag daar toch niet zijn echte roeping. In 1985 verliet hij KADOC om in Wervik samen met huisgenoten Ludo en Rena in 'De Vluchtheuvel' moderne kluzenaars te worden. In Wervik en vanaf 1994 in Sint-Kornelis-Horebeke werd hun huis een 'open kluzenarij', een laagdrempelig toevluchtoord voor mensen die een rustplek zochten in hun leven. De Vluchtheuvel was een volgende logische stap in zijn zoektocht naar authenticiteit. Hier ging het over een andere manier van geëngageerd zijn in een lokale buurt, inclusief sociale en politieke actie, verbonden met allerlei andere basisgroepen en -bewegingen in de kerk. In de Wervikse periode werkte Jos ook enkele jaren als vrijwillig redactiesecretaris van Kering, het tijdschrift van de beweging van

Christenen voor het Socialisme. Tegelijk was hij proost van de Chiro van het nabijgelegen Beselare, met wie hij maar al te graag op kamp ging.

Na de verhuis naar Sint-Kornelis-Horebeke werd Jos in 1996 pastoraal begeleider van het ACW-verbond Oudenaarde. Huisgenoot Ludo werd op vraag van de parochianen pastoor van de parochie, zodat hun huis voor veel mensen pastorie en ontmoetingsplaats werd. Jos werd later (van 2012 tot 2018) nog zondagspriester in Schorisse. De parochianen hadden hem graag: hij preekte inhoudelijk goed en vooral kort. Jos heeft al wandelend vele mensen, medestappers en -reizigers en gasten in De Vluchtheuvel doordrongen van de geest die hem zelf ook zo typeerde: leven met de weelde van de eenvoud, van de soberheid en tegelijkertijd ook – zelfs wat bourgondisch – genieten van het leven.

Hij was, zoals medebroeder Daniël De Rijcke sprokkelde uit de rouwbetuigingen bij zijn sterven: inspirator, animator, steeds met een glimlach, steeds bereid voor een gesprek, met een luisterend oor en een hart van goud, ik vond in hem Franciscus terug, altijd klaar om te helpen, ruimdenkend, sociaal voelend, hij straalt levensvreugde en ongedwongenheid uit, een gezellige man en levenskunstenaar, broer en tochtgenoot.

Pros Vandebroek en Lieva Dierynck

Luc Burie (1944-2020)

Op 27 april 2020 overleed Luc Burie, gewezen administratief directeur van de Letterenfaculteit. Hij was van West-Vlaamse origine (geboren in Assenede op 8 februari 1944), maar Leuven werd zijn biotoop vanaf zijn studies in de moderne geschiedenis. Nadat hij zijn licentiaatsdiploma had behaald, werd hij meteen tewerkgesteld aan de universiteit, als privésecretaris van de legendarische en enthousiasmerende kunsthistoricus Jan Karel Steppe. Die samenwerking ontwikkelde zijn kunstzin en scherpte zijn diplomatieke gaven aan. De werksfeer was niet altijd even sereen. Een getuige verklaart: 'De professoren waren toen nog ongenaakbare mandarijnen, met veel onderlinge vetes, maar Luc bleef er onverstoort bij'.

Na enkele jaren werd hij secretaris van het departement Archeologie, Kunstwetenschappen en Musicologie, één van de boeiendste maar ook de meest complexe onderzoekseenheden in de faculteit. Zijn belangstelling voor de beeldende kunsten nam nog toe en hij kreeg de kans om zijn administratieve talenten verder te ontwikkelen. Dezelfde getuige looft "zijn

spreekwoordelijke efficiëntie en werkkraft, in een tijd waarin buitenlandse studiereizen nog per post en telefoon werden geregeld, examenpunten met de hand in registers werden overgeschreven. De vele kleine en grotere conflicten tussen professoren en assistenten behandelde Luc met de nodige discretie, maar ook met een afstandelijke ironie, wat van veel gezond verstand getuigde”. Een jongere medewerker herinnert zich: ‘Hij was het kloppende hart van onze onderzoekseenheid. Hij was geen man van problemen, maar van oplossingen. Zijn deur stond altijd open. Hij maakte afstanden kleiner, bouwde bruggen met het grootste gemak. Hij kende alle geheime hoeken van de vierde verdieping [waar de archeologen en kunstwetenschappers gehuisvest waren]. Hij was een man die ongelooflijk goed in zijn vel stak, iemand zonder vooroordelen, met humor en een zachte ironie”.

In 1990 promoveerde Luc Burie haast vanzelfsprekend tot administratief directeur van de Letterenfaculteit, als opvolger van Marcel Hinderyckx, die in die functie een ijzersterke reputatie had opgebouwd. Hij moest dus grote schoenen vullen, maar hij slaagde daar wonderwel in. De opeenvolgende decanen met wie hij samenwerkte zijn vol lof over zijn uitzonderlijke administratieve en menselijke kwaliteiten. Hij nam niet enkel de voorbereiding en de uitvoering van de dossiers minutieus ter hand, maar oefende ook op een discrete en efficiënte wijze invloed uit op de besluitvorming, met inbreng van zijn ruime ervaring. Hij kende de faculteit tot in haar diepste vezels, bespeelde virtuoos de raderen van de universitaire gemeenschap en voelde de mensen feilloos aan. Hij slaagde er ook in om, dank zij zijn empathie, relativiseringsvermogen en zin voor humor, een aangename werksfeer te creëren onder het personeel van het decanaat.

Hij stuurde aan op een professionalisering van het administratief personeel en verdedigde de belangen van die geleding op een intelligente en consequente manier. Maar ook voor professoren en assistenten stond zijn deur wagenwijd open. Zijn dienstverlening werd ervaren als accuraat en amicaal. Veel leden van de faculteit werden goede vrienden en leerden ook zijn meer persoonlijke facetten kennen: een gedreven reiziger en dynamische verkenners van ruimere horizons, een grote fan van snelle Italiaanse wagens, een gezellige levensgenieter en bekwame kok.

Luc Burie begeleidde de eerste digitale omwenteling in de faculteit. Hij besteedde veel aandacht aan de ontwikkeling van de Informatie- en Communicatietechnologie en de digitale fotografie, wat later tot de vorming van het gerespecteerde ‘Leuven imaging Lab’ zou leiden. Hij zorgde ook voor de inrichting van de PC-klassen in de vroegere cafetaria. De informatisering en de ontwikkeling van de faculteitsbibliotheek kregen de nodige aandacht.

Zijn grote belangstelling voor kunst en cultuur kwam onder meer tot uiting in de succesvolle inspanningen voor de oprichting van de Blainin-Evrard prijs in 1992, die zou uitgroeien tot de Cultuurprijs van de KU Leuven. Deze tweejaarlijkse prijs wordt uitgereikt aan een vernieuwende Belgische kunstenaar die ook op het vlak van vorming of onderzoek in de kunsten uitblinkt en werd reeds aan een opmerkelijke reeks titularissen toegekend. Luc verleende

ook zijn volle steun aan de uitwerking van de literaire tuin rond het Erasmushuis en aan de verwerving van een aantal kunstwerken voor de faculteit, met als mooiste voorbeeld het 'Vallend Paard' van Rik Poot.

Mee door toedoen van zijn echtgenote, Hilde Witters, die belangrijke beleidsfuncties bekleedde in de bedrijfsweld, beschikte Luc over een breed netwerk aan sociale contacten en hij droeg op die manier bij tot de uitstraling van zijn faculteit in het universitaire milieu en de Leuvense regio. Hij benutte zijn relaties ook om externe projectfinanciering te bekomen voor interessante wetenschappelijke initiatieven, zoals de archeologische opgravingen in Sagalassos, onder leiding van Prof. Marc Waelkens.

Luc Burie was stilaan de belichaming geworden van de Letterenfakulteit. Toen hij in 2004 om gezondheidsredenen met vervroegd pensioen ging, ontstond er een vacuüm dat in een eerste fase moeilijk op te vullen bleek. Dat toonde beter dan wat ook aan welke unieke rol hij had gespeeld in het leven van 'zijn' faculteit.

Dit getuigenis is gebaseerd op mijn persoonlijke ervaringen met Luc Burie, met wie ik zes jaar lang intens heb samengewerkt als decaan van de Letterenfakulteit (1991-1997) en met wie een diepe vriendschap mij verbonden heeft tot de dag van zijn overlijden. Het steunt bovendien ook op een 'Memento' dat door tientallen leden van de faculteit is samengesteld ter intentie van zijn familie in deze moeilijke corona-tijden, waarin het onmogelijk is collectief afscheid te nemen van dierbare overledenen.

Emiel Lamberts

Marcel Grauwen (1933-2020)

We vernamen ook het overlijden van Dr. Marcel Grauwen O. Praem. Hij werd geboren te Wommelgem op 10 september 1933 en overleed te Bertem op 17 augustus 2020. Hij behaalde het licentiaat in de Geschiedenis aan de K.U. Leuven in 1963 en het doctoraat Geschiedenis via de Centrale examencommissie in 1971. Marcel Grauwen was als archivaris verbonden aan het Algemeen Rijksarchief van 1963 tot aan zijn pensionering. De redactie biedt aan alle familieleden en vrienden haar oprechte blijken van medeleven aan.

Historische films uitgebracht in 2019

Herbert Verreth biedt naar jaarlijkse gewoonte een overzicht van de 73 'historische' films die hij in het voorbije jaar in de twee (steeds duurder wordende) Leuvense bioscopen kon bekijken. Het viel hem op hoe de grote filmhuizen in 2019 meer en meer op veilig spelen met remakes, sequels en filmreeksen, die op zich niet slecht hoeven te zijn, maar die wel getuigen van een serieuze bloedarmoede in filmland. Gelukkig worden er af en toe wel nog pareltjes uitgebracht.

In Tijdingen worden wegens plaatsgebrek alleen de beste films van het jaar opgenomen, maar online (<http://www.vhl-alumni.be>) kan je de volledige lijst vinden. De films staan chronologisch geschikt en voor elke film is er een zeer beknopte inhoudsopgave. Films gesitueerd na 2000 werden enkele geselecteerd als ze een uitgesproken politiek of historisch karakter hadden. Documentaire films zijn niet opgenomen. Het aantal sterren geeft de persoonlijke appreciatie van Verreth weer (0 ★ is rotzooi, 2 ★ is middelmatig, 3 ★ is goed, 4 ★ is schitterend).

De oudere afleveringen van dit overzicht zijn te downloaden op <https://bib.kuleuven.be/artes/films-in-de-oudheid/>.

De 19e eeuw

J'accuse (2019 – F/I) – 132 min. – 4 ★ – Reg.: Polánski, Roman – Act.: Dujardin, Jean; Garrel, Louis; Seigner, Emmanuelle – Bewerking van Harris, Robert, *An officer and a spy* (2013) (roman)

Paris, 1894-1906. De Joodse legerofficier kapitein Alfred Dreyfus (1859-1935) wordt ten onrechte beschuldigd van verraad. Wanneer kolonel Georges Picquart (1854-1914) de waarheid achterhaalt, ondernemen de gevestigde machten echter alle mogelijke acties om hun fouten toe te dekken.

De eerste decennia van de 20e eeuw

Tolkien (2019 – USA) – 112 min. – 3,5 ★ – Reg.: Karukoski, Dome – Act.: Hoult, Nicholas; Collins, Lily

Engeland, 1904-1916. De jeugd van de latere schrijver John R. R. Tolkien (1892-1973), van zijn kinderjaren als wees tot zijn eerste studies in Oxford en zijn oorlogsjaren aan de Somme.

Downton Abbey (2019 – UK/USA) – 122 min. – 4 ★ – Reg.: Engler, Michael – Act.: Dockery, Michelle; Middleton, Tuppence – Bewerking van Fellowes, Julian, Downton Abbey (2010-2015) (televisiereeks)

Yorkshire, Engeland, 1927. Het was mijn eerste kennismaking met de sympathieke bewoners van Downton Abbey, die zich in dit verhaal klaarmaken voor een koninklijk bezoek, en ik was dadelijk verkocht :-).

Buñuel en el laberinto de las tortugas [Buñuel in the labyrinth of the turtles] (2018 – E/NL) – 80 min. – 3,5 ★ – Tekenfilm – Reg.: Simó Busom, Salvador – Act.: Usón, Jorge (stem) – Bewerking van Solís, Fermín, Buñuel en el laberinto de las tortugas (2006) (graphic novel)

Paris en Spanje, 1930-1936. De excentrieke Spaanse filmmaker Luis Buñuel (1900-1983) maakt met een minimum aan middelen een pakkende documentaire over de armoede in de regio Las Hurdes.

De tweede wereldoorlog en de jaren '40

Jojo Rabbit (2019 – CZ/NZ/USA) – 108 min. – 3,5 ★ – Reg.: Waititi, Taika – Act.: Davis, Roman Griffin; Waititi, Taika; Johansson, Scarlett; Rockwell, Sam; Wilson, Rebel – Bewerking van Leunens, Christine, Caging skies (2008) (roman)

Falkenheim, Duitsland, 1945. De 10-jarige Johannes/Jojo Betzler is een enthousiast lid van de Hitler Jugend en heeft (in zijn fantasie) privégesprekken met Adolf Hitler himself, zodat hij niet

weet hoe te reageren wanneer hij ontdekt dat zijn moeder een Joods meisje op zolder verborgen houdt.

De jaren '50, '60 en '70

Joker (2019 – CDN/USA) – 121 min. – 3,5 ★ – Reg.: Philips, Todd – Prod.: DC Comics – Act.: Phoenix, Joaquin; De Niro, Robert – Bewerking van Kane, Bob, Batman (1939-) (stripreeks) [met de Joker vanaf 1940]

Gotham City, jaren 1950. Arthur Fleck neemt zijn psychiatrische medicatie en probeert een inkomen te verwerven als kinderclown, maar wanneer hij zijn job verliest en geen medicatie meer ontvangt wegens bezuinigingen, slaan alle remmen los en wordt hij de moordzuchtige Joker. Tegelijk exploderen de spanningen in de hele stad wegens de enorme verschillen tussen arm en rijk.

Das schweigende Klassenzimmer (2018 – D) – 111 min. – 3,5 ★ – Reg.: Kraume, Lars – Act.: Scheicher, Leonard; Gramenz, Tom – Bewerking van Garstka, Dietrich, *Das schweigende Klassenzimmer. Eine wahre Geschichte über Mut, Zusammenhalt und den Kalten Krieg* (2006) (non-fictie)

Berlin – Stalinstadt, 1956. Wanneer een klas leerlingen in een Oost-Duitse eliteschool twee minuten stilte houdt uit protest tegen het neerslaan van de Hongaarse revolutie door het Russische leger, worden ze zwaar aangepakt door de socialistische autoriteiten.

Motherless Brooklyn (2019 – USA) – 144 min. – 3,5 ★ – Reg.: Norton, Edward – Act.: Norton, Edward; Mbatha-Raw, Gugu; Baldwin, Alec; Dafoe, Willem; Willis, Bruce – Bewerking van Letham, Jonathan, *Motherless Brooklyn* (1999) (roman)

New York, 1957. De privédetective Lionel Esrog (alias Motherless Brooklyn), die lijdt aan het tourettesyndroom, onderzoekt de moord op zijn baas. Dit leidt hem naar de machtige Moses Randolph [< Robert Moses (1888-1981)] van de Borough Authority die grootse plannen heeft om hele wijken te vernielen voor nieuwe mega-projecten. Met een uitstekende jazz-soundtrack.

Ford v Ferrari [Le Mans 66] (2019 – USA/F) – 152 min. – 3,5 ★ – Reg.: Mangold, James – Act.: Damon, Matt; Bale, Christian

USA en Le Mans, Frankrijk, ca. 1959-1966. De racers Carroll Shelby (1923-2012) en Ken Miles (1918-1966) worden aangenomen door de Ford fabrieken om een racewagen te bouwen en daarmee de 24 uren van Le Mans te winnen, maar ze ondervinden daarbij veel tegenwerking van hun eigen directie.

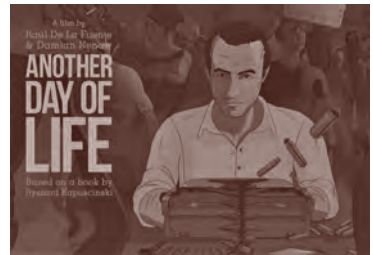

Green book (2018 – USA) – 130 min. – 3,5 ★ – Reg.: Farrelly, Peter – Act.: Mortensen, Viggo; Ali, Mahershala

USA, 1962. De Italiaanse buitenwipper Tony Vallelonga (1930-2013) wordt ingehuurd om de zwarte pianist Dr. Donald Shirley (1927-2013) en zijn trio te begeleiden op hun tournee in het zuiden van de States, waar raciale segregatie en discriminatie regel zijn.

Another day of life (2018 – PL/E/D/B/H) – 85 min. – 4 ★ – Tekenfilm – Reg.: de la Fuente, Raúl; Nenow, Damian – Act.: Haniszewski, Mirosław; Smith, Vergil J. – Bewerking van Kapuściński, Ryszard, Jeszcze dzień życia / Another day of life (1976) (non-fictie)

In 1975 geeft Portugal zijn kolonie Angola op, maar de troepen van Zuid-Afrika staan klaar om het land binnen te vallen. De Poolse journalist Ryszard Kapuściński probeert de zuidgrens van het land te bereiken, maar hij wordt gehinderd door de burgeroorlog tussen de socialistische MFLA (gesteund door Cuba) en de FNLA & UNITA (gesteund door de CIA). Technische gezien is de film een prachtige mengeling van tekenfilmtechnieken (getekend over echte acteurs), archief materiaal en recente interviews.

Funan (2018 – F/B/L/CAM) – 84 min. – 3,5 ★ – Tekenfilm – Reg.: Do, Denis – Act.: Bejo, Bérénice; Garrel, Louis (stemmen)

Cambodia, 1975-1978. De Khmer Rouge nemen de macht over in Cambodia (het oude Funan) en deporteren de bevolking van Phnom Penh naar het platteland, waar ze in mensonterende omstandigheden moeten werken en sterven. Opnieuw een geslaagde animatiefilm met een expliciete politieke inslag.

De jaren '80 tot nu

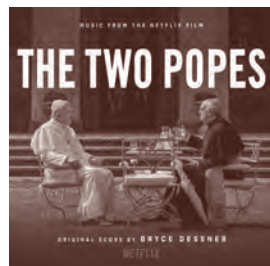
Di jiu tian chang [So long, my son] (2019 – CN) – 180 min. – 3,5 ★ – Reg.: Xiaoshuai Wang – Act.: Jingchun Wang; Mei Yong

China, ca. 1980-2019. De concrete (en kritische) geschiedenis van communistisch China, zoals die beleefd werd door twee bevriende families. Het verhaal, dat niet strikt chronologisch verteld wordt, komt traag op gang, maar kent een roerend einde.

The two popes (2019 – UK/I/RA/USA) – 125 min. – 4 ★ – Reg.: Meirelles, Fernando – Act.: Pryce, Jonathan; Hopkins, Anthony

Vaticaanstad, 2012. Een fictief, maar zeer menselijk gesprek tussen de Duitser Jozef Ratzinger / paus Benedictus XVI (1927 / 2005-2013) en de Argentijn Jorge Bergoglio, de latere paus Franciscus I (1936 / 2013-), over hun bekommernissen en twijfels en over de wegen die de Katholieke kerk zou kunnen inslaan. We komen de moeilijke keuzes te weten die Bergoglio in zijn leven heeft moeten maken onder de Argentijnse dictatuur.

Les filles du soleil (2018 – F/B/GE) – 115 min. – 4 ★ – Reg.: Husson, Eva – Act.: Farahani, Golshifteh; Bercot, Emmanuelle

Kurdistan, Iraq, 2014-2015. 7000 Koerdische vrouwen en meisjes worden geroofd door het fundamentalistische IS om te dienen als sexslaven; de jongens worden gebrainwashed als strijders. De vrouw Bahar, wiens man is neergeschoten, ontsnapt en gaat bij een militaire eenheid van Koerdische vrouwen. Ze vallen een bezette stad aan, waar Bahar hoopt haar zoon terug te vinden.

Grâce à Dieu (2018 – F/B) – 137 min. – 3,5 ★ – Reg.: Ozon, François – Act.: Poupad, Melvil; Ménochet, Denis

Lyon, 2014-2016. De priester Bernard Peyrat heeft jarenlang jongens misbruikt in een scoutsgroep. Wanneer iemand van hen eindelijk 30 jaar later de moed heeft om de zaak aan te kaarten bij bisschop Philippe Barbarin (°1950), worden er echter geen acties ondernomen. Meer slachtoffers verzamelen zich en eisen een veroordeling van zowel de priester als de bisschop.

Les misérables (2019 – F) – 102 min. – 3,5 ★ – Reg.: Ladj Ly – Act.: Bonnard, Damien; Manenti, Alexis

Paris, 2018. Twee dagen in het leven van een team politieagenten dat patrouilleert in Montfermeil, de voorstad waar Victor Hugo in 1862 zijn *Les misérables* schreef, een maatschappij vol spanningen die op ontploffen staat ...

Herbert Verreth (Herbert.Verreth@kuleuven.be)

Het gevecht met Covid 19

Ballade in 55 strofen⁽¹⁾

Jos Wilmots (Sint-Truiden 1933), germanist en voormalig hoogleraar aan de vakgroep talen van het Limburgs Universitair Centrum, nu Universiteit Hasselt, schrijft geregeld verzen over de dingen des levens. In dit geval over de coronacrisis.

Van vleermuizen overgesprongen
– Had China niet goed opgelet? –
verwoestte het honderden longen;
dat was echter ver van ons bed.

We schreven nog eind januari,
het twintigste jaar van de eeuw;
daarna kwam de maand februari,
met skiërs terug van de sneeuw.

Al gauw na die krokusvakantie
vertoonde zich dan een symptoom;
en dat werd in tweede instantie
gelinkt aan een virusgenoom.

Besmetting veroorzaakte haarden.
De toestand werd ernstig en eng
door wat de geleerden verklaarden.
Die bleken bezorgd maar niet streng.

Opeens zag men veel lege rekken,
de mensen wantrouwden hun lot;
ze hamsterden domweg als gekken,
toiletpapier plotseling hot.

Politici aarzelden: kiezers
zijn vee dat je vriendelijk hoedt;
je komt in het kamp der verliezers
met boodschappen over wat moet.

Toch zei na een poos een minister
"Blijf veilig voortaan in uw kot."
't Klonk vlot in haar volkse register
en krachtig genoeg als gebod.

Een ophokplicht, maar dan voor mensen,
als toestand nooit eerder gezien,
door velen meteen te verwensen,
met uitvluchtgrimas bovendien.

Verzet week al gauw voor de feiten,
bedrijf na bedrijf kreeg het kwaad;
er viel niet meer veel te bepleiten,
de handel voelt aan waar 't op staat.

Weg auto's op wegen, in straten –
Lockdown die betekenis kreeg.
De stad was nu stil en verlaten,
het landschap werd eenzaam en leeg.

De slagboom omlaag aan de grenzen,
er mocht niemand uit noch erin;
't werd moeilijk ook voor veel forenzen,
en dat was nog maar het begin.

We moesten nu afstand gaan houden
en handen vaak wassen met zeep
ontsmetten met gel, en we zouden
ontsnappen aan Covid z'n greep.

(1) En een voetnoot.

Wat blijft na een kus zoal achter?
Dat leert ons een wijs viroloog,
want speeksel is echt veel verdachter
dan handendruk. Per elleboog!

We zouden een mondkapje dragen.
Want zijn er veel mensen bijeen,
dan helpt het – al waren er vragen,
en sommigen wilden er geen.

Toch bleven de cijfers maar stijgen.
de ziekenhuiscapaciteit
begon met tekorten te dreigen.
Wie kon er iets doen? Het werd tijd!

Want ouderen kregen nu klappen
– 't ging almaar nog vlugger dan vlug –
ze lagen naar adem te happen
als meikevers plat op hun rug.

Wie bracht toch het virus daar binnen?
De woonzorg ging dicht voor een poos;
Daar was ook alleen bij te winnen,
bejaarden zijn immers erg broos.

Verpleegpersoneel en doctoren,
de straat gaf hun 's avonds applaus;
er gingen zelfs vlaggen bij horen,
wit als het gewaad van de Paus.

En toen kwam die persconferentie,
– een rommeltje bleek het al gauw –
met maatregeldwang ter preventie,
maar verder onduidelijk flauw.

Niet nodige winkels gesloten,
als kerk, synagoog en moskee.
Maar stond dat besluit wel op poten?
Bloemisten beweerden van nee.

Wat bakkers en slaggers nog mochten,
leek logisch in 't grote geheel,
maar de warenhuizen verkochten
hún bloemen, en dat was teveel.

Ja, dorstigen, smulpaap, toeristen,
café, restaurant en hotel
zijn dicht, hier valt niets te betwisten,
er staat veel te veel op het spel.

Geen voetbal, geen koers, geen verhalen
in 't stille supporterscafé.
Verbijten, verschrikkelijk balen
en mopperen voor de teevee.

In 't buurthuis geen kaart mogen spelen,
petanqueballen stil in hun tas.
De senior ging zich vervelen
daarnet was hij nog in zijn sas.

Univ-derde-leeftijd gesloten,
geen club- of verenigingsmaal,
gezelligheid slaapt – disgenoten
ook thuis opgehokt allemaal.

Geen party's, geen feestje meer bouwen,
zelfs bruiloften weer afgezegd.
Bij uitvaarten kleinschalig rouwen,
wie krijgt het de mens uitgelegd?

Geen grotere evenementen⁽²⁾
bejaarden nog altijd aan 't raam;
frustratie, waardoor bij momenten
de vraag wat nog past in welk kraam.

Geen oppas voor baby's en peuters,
geen grootouders meer babysit.
Een klasje toch nog voor de kleuters?
Het denken bleef vaag en zwart-wit.

---

(2) Geen Werchter- noch Pukkelpopweiden
geen Suikerrock, Marktrock, Watou
Tomorrowland uit vroeger tijden
dit jaar kon er niemand naartoe.

Heel moeilijk, een evenwicht zoeken
voor welzijn en economie
Het staat vrijwel nergens in boeken;
het vraagt overleg en genie.

De overheid sprak zichzelf tegen.
Wie mocht er nu wat en wat niet?
In plaats van wijs wikken en wegen
kwam doorschuiven van zwartepiet.

Bijzonder hard wordt ook getroffen
de sector van pret en cultuur.
Zo'n lege zaal dreigt te ontploffen
failliet gaat het tentenverhuur.

Wat stilligt, veroorzaakt werklozen,
families staan sterk onder druk.
Ze hebben hier niet voor gekozen,
maar geldgebrek maakt vaak veel stuk.

De crisis niet meer te vermijden?
Een weekendje rustig aan zee?
Maar mag ik naar Duinbergen rijden?
Geen tweede verblijf daar? Dan nee.

Onduidelijk is ook de bubbel,
per vijf gaat zijn som op en neer;
hij schommelt van helft weer naar dubbel
en dan weer terug nog een keer.

Een ramp was het pas voor de scholen,
soms dicht, dan gedeeltelijk maar.
Dus werd digitaal aanbevolen;
veel leerlingen vonden het naar.

De leerstof kwam uit de computer
een leerkracht alleen op het scherm;
het leidde soms ook tot gefoeter
al deed men zijn best, flink en ferm.

Dat gold ook al lang voor studenten:
colleges op afstand alleen.
Examens? – Ook geen complimenten:
een expohall en ver uiteen.

Bij ouders die thuis moesten werken
was 't lerende kroost weleens druk.
Dat liet zich dan tussendoor merken
aan luim en familiegeluk.

Na maanden geduld ging het beter,
men stond niet voortdurend weer paf.
De druk op de sfeermanometer
nam merkbaar en duidelijk af.

De veiligheidsraad kwam weer samen,
versoepeling hing in de lucht.
De pers kon 't na afloop beamen.
"Oef" klonk een bevrijdende zucht.

De zomer was blij aangebroken,
de kinderen mochten op kamp;
hun bubbel werd veiliggesproken:
zo vlieg je niet tegen de lamp.

Wie ging er dan weer overdrijven?
Een barbecue ginds in een tuin,
na sluitingsuur doorgaan en blijven;
ja, sommigen bakten het bruin.

Des nachts jeugdig volk in de straten,
geen afstand, geen mondkapje op.
Deskundigen in alle staten,
ze braken bezorgd weer hun kop.

Wie was er dan echt ook verwonderd
toen Covid weer piekte pardoës.
Besmettingen weer bij vijfhonderd
per dag en dus niet van de poes.

We moesten alweer gaan verstrengen,
met avondklok en kapjesplicht,
de regels voor 't voetbal verlengen:
volk buiten en stadions dicht?

Door Covid als pandemie raakte
#Me Too zelfs op de achtergrond.
Want de hele maatschappij kraakte,
maar of ze er lering door vond?

Er zijn nu weer nieuwe gevaren,
ook jongeren gaan voor de bijl.
Alleen discipline bewaren
houdt straks nog de cijfers op peil.

Statistici en virologen
betogen met klem op de buis,
met altijd die boodschap voor ogen:
het is hier beslist nog niet pluis.

Het zijn echt geen wilde verhalen:
het beestje leeft voort in de lucht
van kamers en kleinere zalen.
Daar zijn we nog meer voor beducht.

Maar overal mondkapjes dragen,
is men nu die maatregel beu?
En voelt het veeleer aan als plagen,
dan is dat in feite toch sneu.

Een voorstel van groepspsychologen
spreekt van een verbindend project
en van motivatie verhogen,
suggestie die altijd goed bekt.

Geen sprake van achter ons laten!
Corona doet belleketrek.
Kijk uit, hou haar flink in de gaten;
de wetenschap staat niet voor gek.

Het virus is heel wispelturig,
verplaatst zich totaal onverwacht,
de som van heel koud en heel vurig:
het komt als een dief in de nacht.

Een jaar zal 't gevaar vast nog duren;
er is ook geen echt medicijn.
Het virus vertoont rare kuren,
vaccin zal voor morgen niet zijn.

Voorzichtigjes moeten we blijven,
de ellebooghandendruk baat.
Geen knuffels, geen wangetjes wrijven.
En kussen doen we mondjesmaat.

Jos Wilmots

Afzender:
Vereniging Historici Lovanienses
Patrijzenlaan 12/502
3010 Kessel-Lo

PB-PP | P708841
BELGIE(N)-BELGIQUE

Verkeerd adres?

Stuur ons, indien bekend, de juiste adresgegevens door van deze afgestudeerde.
Hartelijk bedankt!

Vereniging Historici Lovanienses
Patrijzenlaan 12/502
B-3010 Kessel-Lo
E-mail: info@vhl-alumni.be
Website: www.vhl-alumni.be